

TÜRİN PROSESİ

AZƏRBAYCAN

APREL 2011-CI IL

TÜRİN PROSESİ, 2010 **Azərbaycan**

Aprəl 2011-ci il

Mündəricat

Abreviaturalar	3
A. Ümumi müddəalar	4
B. Peşə təhsili və təliminə baxış və bu sahədə müasir inkişaf səviyyəsi	7
C. Xarici effektivlik: İqtisadi və əmək bazarının tələbatlarına cavab verilməsi	9
D. Xarici effektivlik: Aşkarlığa dəstək və təhsil və təlimin sosial tələbatlarına cavab verilməsi	14
E. Daxili effektivlik, keyfiyyət, idarəetmə və maliyyələşdirilmə	19
F. Yenilik, əməkdaşlıq və sahibkarlıq	25
Azərbaycanda PTT islahatını dəstəkləmək üçün donör layihələri	28
Ədəbiyyat siyahısı	29

Abreviaturalar

DTT	Davamlı təhsil və təlim ("Təhsil haqqında" Qanuna uyğun olaraq, əlavə təhsil)
PTTİM	PTT-nin İnkişafı üzrə Mərkəz
T və T	Təhsil və təlim
ETF	Avropa Təlim Fondu
Aİ	Avropa İttifaqı
AQSA	Avropa Qonşuluq Siyasəti Aləti
AT	Ali təhsil
İKT	İnformasiya və kommunikasiya texnologiyası
MK	Məcburi köçkünlər
BƏO	Beynəlxalq Əmək Ofisi
İPTT	İlkin peşə təhsili və təlimi (9-cu sınıfdən sonra)
HBT	Həyat boyu davam edən təhsil
TN	Təhsil Nazirliyi
ƏƏSMN	Əmək və Əhəlinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi
MİÇ	Milli İxtisas Çərçivəsi
ƏNTTM	Əmək və Əhəlinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin Tədqiqat və Təlim Mərkəzi
KOM	Kiçik və orta müəssisələr
ARDSK	Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi
Tacis	Aİ-nin Müstəqil Dövlətlər Birliyinə Yardım Proqramı
TPT	Texniki peşə təhsili
YUNESKO	BMT-nin Təhsil, Elm və Mədəniyyət Təşkilatı
PTT	Peşə təhsili və təlimi

A. Ümumi müddəalar

Peşə təhsili və təliminə (PTT) diqqət son illər ərzində artmışdır. Ümumi təhsil və ali təhsillə müqayisədə peşə təhsili sektoru hələ də islahatların ilkin mərhələsindədir. PTT-nin inkişafına dair 2007-2012-ci illər üzrə proqram PTT müəssisələri şəbəkəsinin optimallaşdırılmasını nəzərdə tutur (xüsusilə, infrastrukturunu yeniləməklə). Məktəblər bir-birinin ardınca müasirləşdirilir. Məktəblər və biznes müəssisələri arasında əlaqələrin yeni modeli gündəlikdədir: peşə təhsilinin, heyətin inkişafına dair siyasətlərin və PTT sahəsində idarəetmənin əhatə dairəsi kimi. Nəticələr indiyədək yerli səviyyədə, əsasən, əhəmiyyətli olmuşdur. İslahatları milli səviyyədə dəstəkləmək üçün 2009-cu ildə Təhsil Problemləri İnstitutunda Peşə Təhsilinin İnkişafı üzrə Mərkəz yaradılmışdır. Lakin səlahiyyətlərinin və heyətinin potensialının məhdudluğu səbəbindən o, hələlik çox da effektiv olmamışdır.

2009-cu ilin sentyabrında "Təhsil haqqında" yeni Qanun qəbul edilmişdir. "Peşə təhsili haqqında" yeni Qanun isə hazırlanmaqdadır. Turizm təhsili sahəsinə həm British Council-ın "Bacarıqlar və iş" (Skills@work) layihəsi və YUNESKO-nun təhsil islahatı layihəsi, həm də Avropa İttifaqı (Aİ) tərəfindən maliyyələşdirilən Tacis proqramının Peşə təhsili və təlimi sahəsində islahat layihəsi islahatların və yerli biznes müəssisələri ilə daha güclü əməkdaşlığın istiqamətlərini göstərməklə yenilik gətirmişlər. Bundan əlavə, Tacis layihəsi siyasət üzrə işçi qrup vasitəsilə siyasət hazırlanması və həyata keçirilməsi, Milli İxtisas Çərçivəsi, daha çox tələbələrə yönəlmiş yanaşma, heyətin inkişafı, informasiya və kommunikasiya texnologiyalarından (İKT) istifadə və PTT-nin maliyyələşdirilməsi üzrə potensialın gücləndirilməsi üçün tövsiyələr hazırlamışdır. Biznes müəssisələri ilə yeni əlaqələr yaranmaqdadır (PTT sektoruna daha çox maraq göstərən daha iri şirkətlərlə).

"Təhsil haqqında" yeni Qanun (sentyabr 2009-cu il tarixli) Azərbaycanda təhsil siyasətləri üçün daha hərtərəfli baza təmin etmişdir. Qanun həmçinin ümumi prinsipləri, təhsil standartlarından istifadəni, təhsil sisteminin strukturlarını və keyfiyyətə təminat prinsiplərini, alt sektorlar üzrə məqsədləri və prinsipləri (ümumi təhsil, ilkin peşə təhsili, orta ixtisas peşə təhsili, ali təhsil, davamlı təhsil və təlim daxil olmaqla) təsvir edir (Əlavə təhsil = additional education). O həmçinin tələbə qəbulu, eləcə də təhsil və təlim sisteminin idarə edilməsi məsələlərini tənzimləyir. Təhsil ehtiyacları haqqında qanunun ardınca ilkin peşə təhsili, orta ixtisas təhsili və yaşlıların təhsili üzrə yeni qanunlar hazırlanacaqdır. Yeni icra qaydaları hazırlanmışdır, PTT haqqında qanun isə 2011-ci il üçün proqramdadır.

Həyat boyu davam edən təhsil Azərbaycanda təhsil və təlim islahatlarının sabit məqsədidir. Yeni qanun davamlı təhsil və təlimin (DTT), o cümlədən qeyri-rəsmi tədrisin inkişafına xüsusi diqqət ayırır. Ümumi təhsil üzrə yeni milli kurikulumla mükəmməl müəyyənləşdirilmiş tədris nəticələri daxildir. O, 2007-ci ildən etibarən ilbəlil tədris tətbiq edilməkdədir. Ümumilikdə, daha çox nəticələrə yönəlmiş təhsil sistemində doğru hərəkət getdikcə aydın sezilən hala gəlməyə başlamışdır. Lakin hazırlama və icra siyasətləri arasında boşluq qalmaqdadır. Əsas problemlər milli səviyyədə və məktəb səviyyəsində məhdud icra potensialıdır. Bundan əlavə, təhsil və təlim sistemi daxilindəki alt sektorlar arasında qarşılıqlı bağlar zəif olaraq qalmaqdadır və yeni qanun mövcud bölmələri yenidən təsdiqləmişdir. Qanun ümumi baza təmin edir və beynəlxalq inkişafı əks etdirir, lakin təhsil və təlim sistemlərini necə təkrar qaydaya salmağa və inkişaf etdirməyə dair hələlik heç bir ümumi fikir yoxdur. Mövcud ideya ölkəni qara qızıldan insan qızılına keçirməklə inkişaf etdirməkdir, lakin təhsil və təlim sisteminin bu mühüm problemə necə kömək edəcəyi aydın deyildir. Təhsil islahatları hələ də iqtisadiyyatdan və əmək bazarından həddindən artıq təcrid olunmuş şəkildədir.

Azərbaycan digər ölkələrə nisbətən global iqtisadi böhranın mənfi təsirinə daha az qalmışdır, baxmayaraq ki, inkişaf tempi ildə təqribən 10%-dək aşağı düşmüşdür. Tullantılardan əldə edilən enerjiden gəlirlər indiyədək görünməmiş mənfəət təmin etməklə, inkişafın əsas mənbəyini təşkil etmişdir. Son dövrlərdə baş vermiş inkişaf və sabillik doğulanda gözlənilən ömür uzunluğunun sabit artımına, yoxsulluğun azaldılmasına, təhsil nailiyyətlərinin səviyyəsinin artmasına və işsizliyin azalmasına gətirib çıxarmışdır. Göstəricilərə əsasən, Azərbaycanda əhali indiki kimi yaxşı yaşamamışdır. İşçi qüvvəsinin hər hansı bir Şərqi Avropa ölkəsində olduğundan daha sürətlə inkişaf etməsinə baxmayaraq, gənc əhəlinin əksəriyyəti belə görünür ki, müəyyən formada məşğulluğa nail olmuşdur.

Makroiqtisadi göstəricilər tam mənzərəni əks etdirmir. Yoxsulluq hələlik aradan qaldırılmamışdır. Rəsmi sektorda işlər məhduddur. Maaşlı işlə təmin etmənin əmək bazarında yalnız kiçik payı vardır və işçi qüvvəsinin böyük əksəriyyəti kiçik şirkətlərdə, kənd təsərrüfatında və ailə təsərrüfatlarında çalışır. Energetika sektoru ÜDM-in üçdə iki hissəsini versə də, hər 70 işçidən 1-dən azını işlə təmin edir.

Digər iqtisadi sektorların beynəlxalq göstəriciləri və onların ÜDM-də payı azalmaqdadır. Bu, son dövrlərdə yaradılmış bir çox işlərin davamlılığını sarsıda bilər. Narahatedici faktlardan biri qadınların əmək bazarında getdikcə pisləşən vəziyyətidir. Bundan əlavə, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi nəticəsində Azərbaycan məcburi köçkünlərin sayının ən yüksək olduğu ölkələrdən birinə çevrilmişdir. Onlar ölkənin müxtəlif bölgələrinə yayılmışlar, əksəriyyəti isə Bakıda və Bakı ətrafında yaşayırlar. Lakin onların əhəmiyyətli bir hissəsi işğal olunmuş ərazilərin yaxınlığında yerləşən kəndlərdə məskunlaşmışdır. Məcburi köçkünlərin əksəriyyəti kənd ərazilərindən gəlmiş və özlərinin torpaqlarından və mal-heyvanlarından məhrum olmuşlar. Onların yekun olaraq məskunlaşdırılması hələ öz həllini tapmadığına görə onların gələcəyi hələ də qeyri-müəyyəndir.

Nəzərə alsaq ki, məktəb məzunlarının 40%-dən az bir hissəsi orta təhsillərini tamamladıqdan sonra ixtisaslaşırlar, demək olar ki, onlar üçün inkişaf imkanları məhduddur. Onların əksəriyyəti geniş qeyri-rəsmi sektorda gözəndən itir (işçi qüvvəsinin üçdə iki hissəsi). Maaşlı işə girənlər isə işi şirkətlərin karyera pilləkəninin ən aşağı hissəsində qərarlaşırlar və yerinə yetirəcəkləri işi praktik olaraq öyrənirlər. Qeyri-rəsmi sənət öyrənmə müddəti bacarıqların inkişaf etdirilməsi üçün əsas yoldur. İxtisaslaşmaq üçün təhsil alanlar isə bir çox hallarda özlərinin ixtisaslaşma sahələrində iş tapa bilmirlər. Ali təhsil ənənəvi olaraq, dövlət sektorundakı işlərə aparən yol olmuşdur. Özəl sektorun inkişafı üçün peşə təhsili və ali təhsil verilməsi zəifdir.

Sahibkarlıq vacib əhəmiyyətə malikdir və Azərbaycanın yaxşı makroiqtisadi göstəricilərə malik olduğu görünür. Lakin bu, işçi qüvvəsinin bacarıqları ilə əlaqədar deyildir. İşəgötürənlərin əksəriyyəti üçün öz işçilərinin bacarıqları inkişaf üçün həlledici amil deyildir. İşəgötürənlər arasında rəsmi təlim sistemlərinə etimad yoxdur. Həmçinin tələbələr və valideynlər arasında PTT hazırlığının dəyərində inam yoxdur. Məktəblərin nəyi təchiz edə biləcəyi və müəssisələrin nəyə ehtiyacı olduğu məsələləri arasındakı uyğunsuzluq əhəmiyyətli dərəcədə genişlənmişdir. Dəyişikliyin ilkin əlamətləri görünür ki, bu da məktəblər və özəl şirkətlər arasında yerli səviyyədə müvəqqəti əməkdaşlıq (lakin həmçinin tədrisən sistem səviyyəsində) hesabına baş verir. Sisteməti dəyişiklik üçün müvafiq mexanizmlər hələlik müəyyənləşdirilməmişdir. Əsas çətinliyin iş dünyası ilə təhsil sistemi arasında öz dayanıqlılığını təmin edən məqsədyönlü əməkdaşlığı necə təşkil etmək məsələsi olduğu görünür. Tacis proqramının Texniki peşə təhsili və təlimi sahəsində islahat layihəsi bu sahədə bir sıra tövsiyələr irəli sürmüşdür, lakin iş dünyasının qeyri-rəsmi xarakteri və zəif təşkil olunma səviyyəsi nəzərə alınarsa, həmin tövsiyələrin yerinə yetirilməsi çətinədir. Bu şərtlər altında ciddi bir dialoq üçün sektor təmsilçilərini müəyyənləşdirmək çox çətin məsələdir. Bundan başqa, əmək bazarına dair məlumatlar bacarıqlara olan tələbat haqqında sisteməti əlamətlər göstərmir.

YUNESKO-nun dəstəyi ilə iqtisadiyyatın şaxələndirilməsi üçün "Qara qızılın insan kapitalına çevrilməsi" kimi ambisiyalı ideya hazırlanmışdır. Lakin iqtisadiyyatı neft gəlirlərindən və inkişaf etmiş qeyri-rəsmi mədəniyyətdən asılılıqdan beynəlxalq cəhətdən daha rəqabətqabiliyyətli sektorlara əsaslanan rəsmi iqtisadiyyata necə transfer etməyin mümkünlüyü məsələsi cavabsız qalmışdır. İldə 500 tələbə xaricdə təhsil almaq üçün Dövlət Neft Fondundan təqaüd alır, lakin bu, iqtisadiyyatın şaxələndirilməsi üçün tələb edilən bacarıqları inkişaf etdirmək üçün kifayət deyildir. Gözdən qaçırılan məsələnin, yaranan sektorları tələb edilən bacarıq və qabiliyyətlərlə təmin etmək üçün milli təhsil sistemindən necə istifadə edilməsinin mümkünlüyünün daha güclü strateji əhəmiyyəti məsələsi olduğu görünür. Texniki peşə təhsili və təlimi proqramının Turizm layihəsinin və Kənd təsərrüfatında texniki peşə təhsili və təlimi üzrə Tvining layihəsinin həyata keçirilməsinə baxmayaraq, hazırda şaxələndirmə strategiyasının təhsil və təlim sistemləri ilə əlaqəsi çox da aydın deyildir.

Cari islahatlar təhsil sisteminin hər bir seqmentində Azərbaycanı Avropada və beynəlxalq aləmdə baş verən dəyişikliklərə uyğunlaşdırmaqla, mühüm yenilikləri əhatə edir. Lakin bu islahatlar ümumi təhsil,

peşə təhsili, ali təhsil və yaşlıların təhsili üçün bacarıqlara olan regional, sektoral və milli tələbləri nəzərə ala biləcək ümumsistem mexanizmlərinə malik deyildir. "Təhsil haqqında" yeni Qanunda yaşlıların təhsilinin qeyd edilməsi təqdirelayıqdır, lakin onun əlavə olaraq inkişaf etdirilməsinə ehtiyac vardır. Müsbət irəliləyiş Milli İxtisas Çərçivəsi üzrə işçi qrupunun davam etməkdə olan işidir. Qrup öz işini 2011-ci ilin sonunadək tamamlamalı və ixtisaslarla onların hazırlanması və istifadə edilməsi metodu arasında əlaqələri gücləndirməlidir. Məktəb binalarını və avadanlığını PTT islahatına dair 2007-2013-cü illər üçün Dövlət Proqramına uyğun olaraq təkmilləşdirmək istiqamətində mühüm başlanğıcın əsası qoyulmuşdur. Belə binalara və avadanlığa yüksək dərəcədə ehtiyac vardır, belə ki məktəblərin əksəriyyəti qeyri-qənaətbəxş vəziyyətdə olan bina və avadanlığı, həmçinin əsas infrastrukturunu ilə keyfiyyətli təhsil üçün lazımi şərait təmin edə bilmir. Təhsil Nazirliyinin (TN) məlumatına görə, 107 mövcud peşə məktəbindən 78-nin rekonstruksiyasına ehtiyac vardır.

PTT proqramında və PTT sisteminin inkişafında yeniliklər müxtəlif maraqlı tərəflərin siyasət qrupu vasitəsilə Tacis proqramının Texniki peşə təhsili və təlimi layihəsi tərəfindən işlənib hazırlanmışdır. Bu yeniliklər dərhal həyata keçirilməyə hazır vəziyyətdə olan yalnız bir neçə tövsiyəyə malik olmaqla, əlavə islahat üçün indikativ istiqamətlər göstərir. Bu o deməkdir ki, biz hələ də ən mühüm islahatların başlanğıc mərhələsindəyik. Tacis və YUNESKO layihələrinin köməyi ilə hazırlanmış pilot proqram sınaqdan keçirilməkdədir. Proqramın inkişaf etdirilməsinə ümumi yanaşma mövcud deyildir. Proqramda PTT üç siyasət sahəsinə bölünmüşdür: texniki peşə təhsili və təlimi, orta ixtisas kollec təhsili və davamlı təhsil və təlim. Baxmayaraq ki, bu müxtəlif siyasət sahələrinin MIÇ və çoxməqsədli peşə mərkəzləri vasitəsilə gücləndirilməsinin mümkünlüyünə ümid edilir, bununla belə, həmin sahələr arasında əlaqələr zəifdir. İsmayılıdakı yeni Turizm peşə məktəbi yerli və regional dövlət hakimiyyəti orqanları ilə biznes sektorunun sıx əməkdaşlığı çərçivəsində inkişaf etdirilən yeni regional PTT Mərkəzinə bir nümunədir.

İslahatlar üçün potensial məhduddur. Təhsil Nazirliyinin nəzdindəki PTT şöbəsi çox kiçik olaraq qalmaqda davam edir. PTT-nin İnkişafı üzrə Mərkəzin (PTTİM) potensialı da həmçinin zəif olduğu üçün o, hələlik çox da effektiv deyildir. Həmçinin başqa bir böyük problem də mövcuddur ki, bu da PTT sektorunda işçi müəllimlər və metodistlər arasında işçi qüvvəsinin yaşlanması probleimidir. Kənd təsərrüfatı sahəsində PTT üzrə Tvining layihəsinin başlanması PTT sahəsində islahata davamlı dəstək vəd edir, lakin təhsil və təlimin birlikdə təmin olunmasını nəzərdə tutan daha kompleks yanaşmalara ehtiyac vardır. Əmək və Əhəlinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi (ƏƏSMN) Dünya Bankının dəstəyi ilə turizm, qida istehsalı, tikinti və alternativ enerji kimi prioritet sektorlar üçün 200 peşə və təlim standartı hazırlamaqdadır. Lakin bu yanaşma PTT-nin təmin olunması ilə lazimi şəkildə əlaqələndirilməmişdir.

Tam orta təhsil səviyyəsində (12 il deyil, 11 ildən sonra) təhsildə iştirak etmə faizi yüksəkdir. Orta təhsildən yayınma səviyyəsi yüksək deyildir. Problem dərslərdə iştirakda deyil, təhsilin keyfiyyətindədir. Belə ki Tələbələrin Təhsil Nailiyyətlərinin Qiymətləndirilməsi üzrə Beynəlxalq Proqram (PISA) çərçivəsində həyata keçirilmiş araşdırmanın nəticələri Azərbaycanın daha zəif göstəricilərə malik iştirakçı dövlətlər arasında olduğunu aşkar şəkildə göstərir. Bundan əlavə, PTT məktəblərinə, kolleclərə və universitetlərə gedərək ixtisaslaşmaq istəyən orta məktəb məzunlarının sayının çox az olması faktı və həmin şəxslərin müvafiq iş tapmaqda üzləşdiyi çətinliklər təhsilin müvafiqliyinə dair mühüm sualların mövcud olduğunu göstərir. Milli məktəbləri bitirmək üçün imtahan və ali məktəblərə qəbul imtahanları müvəffəqiyyətlə tətbiq edilmişdir. Lakin onlar müvafiqlik məsələsini gücləndirməmişlər, çünki onlar yalnız akademik bacarıqlara xüsusi əhəmiyyət verirlər. Ailələrin ali təhsilə tələbi mövcud təklifdən daha artıqdır. Kolleclər ali təhsilə PTT məktəblərindən daha çox bağlı olduqları üçün onlara ikinci variant kimi yanaşılır. Yeni qanun alt-bakalavr dərəcəsinin tətbiqini və kollec məzunları üçün bakalavr proqramlarına daha yaxşı keçid üçün müvafiq nizamlaşdırma tədbirlərini nəzərdə tutur. İslahatın diqqət mərkəzində duran məsələlər ümumi təhsil və ali təhsildir. Bu islahatların əmək bazarı ilə əlaqəsi yoxdur və PTT-yə indiyədək yalnız məhdud dəstək göstərilmişdir.

Kollec və universitet sistemləri əsaslı fərdi yardımlar cəlb etməyə müvəffəq olmuşlar. Ali məktəblər öz tələbələrinin 60%-dən, kolleclər isə 45%-dən təhsil haqqı toplayırlar. Lakin PTT məktəbləri tamamilə dövlət maliyyəsindən asılı vəziyyətdədirlər. Dövlətin təhsil sektorunu maliyyələşdirmək üsulları dəyişməkdədir. Ali təhsil bu il fərdi maliyyələşdirmə sistemində keçir ki, bu da sistemin inkişafının tələbələrin seçilmələri məqsədilə gücləndirilməsidir. Dövlət maliyyələşdirməsi maliyyələşdirilmə üçün rəqabət aparmağa ehtiyacı olan özəl təchizatçılar və dövlət təchizatçıları üçün açıq elan edilir.

Əhəmiyyətli dərəcədə nominal artıma baxmayaraq, dövlətin təhsilə investisiyası ÜDM-in yalnız 2,8%-ni təşkil edir ki (ARDNŞ-nin məlumatına əsasən), bu da Aİ-nin müəyyənləşdirdiyi orta hesabla 5% göstəricisindən aşağıdır.

Baxmayaraq ki, maaşlar aşağıdır, lakin maaşlar təhsil büdcəsinin böyük hissəsini təşkil edir. Nəticə etibarilə, əmək bazarının getdikcə gəncləşməsinə baxmayaraq, müəllim ordusu getdikcə yaşlanır. Yaşlı müəllimlərin öz işlərindən möhkəm yapışdığı müşahidə olunur, belə ki, müəllimlərin təqaüdə çıxması üçün təhlükəsizlik təminatı adekvat olmaqdan uzaqdır. Müəllim-tələbə nisbəti hələ də aşağıdır, belə ki PTT məktəblərində hər müəllimə təqribən 13 tələbə, orta ümumtəhsil məktəblərində isə 7 tələbə düşür. Gənclər üçün müəllim peşəsi kifayət qədər cəlbedici deyildir. Bundan başqa, müəllimlər üçün müntəzəm ixtisasartırmanın təmin edilməsi ilə bağlı qaydaların mövcudluğuna baxmayaraq, müəllimlər üçün ixtisasartırma sistemləri (xüsusilə, peşə təhsili və təlimi üçün) bu günün tələblərinə uyğun şəkildə təşkil edilmir. İbtidai təhsil sektorunda müəllimlər üçün ixtisasartırma bağlı islahatların ardınca PTT məktəblərinin müəllimlərinin ixtisaslarının artırılması sisteminin diqqətlə araşdırılması planlaşdırılır.

Bir çox məktəblər yerli səviyyədə yeniliklərin tətbiqinə çalışırlar. Bununla belə, 2009-cu ildə British Council tərəfindən Cənubi Qafqaz ölkələrində keçirilmiş, Azərbaycanda 125-dən artıq tələbənin və 59 müəssisənin rəyini öyrənmiş sorğunun nəticələri göstərmişdir ki, işəgötürənlərin yalnız 20%-i peşə baxımından ixtisaslı tələbələrin kifayət qədər lazımlı işçi olduğu qənaətinə gəlmişdir. Bundan əlavə, bir çox tələbələr qorxurlar ki, münasib əlaqələrə malik olmasalar, iş tapa bilməyəcəklər və daha praktik təlimə olan tələbatlarını xüsusi vurğulayırlar.

Bundan daha əvvəl 2005-ci ildə ETF tərəfindən keçirilmiş sorğunun nəticələri qənaətbəxş vəziyyətdə olmayan məktəblər və şirkətlər arasındakı əlaqənin vəziyyətini artıq göstərmişdi: peşə məktəblərinin tələbələrinin yalnız 28%-i məktəbi bitirdikdən sonra münasib iş tapa bilir. Biznes müəssisələri ilə əməkdaşlığı yaxşılaşdırmaq üçün "Türin prosesi" seminarının iştirakçıları şirkətləri məktəblərlə əlaqələrini yaxşılaşdırmağa məcbur edən qaydaların tətbiqinə ehtiyac olduğunu tövsiyə etmişlər. Lakin hətta məktəblərlə əməkdaşlıq etməkdə şirkətlər belə, peşə məktəblərinin məzunlarının hazırlıq səviyyəsindən razı deyillər. Ola bilsin ki, Tələbələrin Təhsil Nailiyyətlərinin Qiymətləndirilməsi üzrə Beynəlxalq Proqramın (PISA) araşdırmasının nəticələri təhsilin yalnız bilikləri deyil, həmçinin bacarıqları da inkişaf etdirməli olmasını vurğulayan görüşləri gücləndirmişdir. Hal-hazırda özlərinin qeyri-rəsmi təlim praktikalarına etibar edən işəgötürənlərlə işləməyə başlamaq istəyinin olduğu müşahidə edilir. Nəzər alsaq ki, British Council tərəfindən keçirilmiş sorğuda iştirak etmiş işəgötürənlərin 64%-i bu qənaətdə olmuşdur ki, onların təlimlərə olan ehtiyacları növbəti beş ildə dəyişəcəkdir, bu, münasib vaxtda baş verə bilər.

Nəticə

Əmək bazarı ilə əlaqələrin gücləndirilməsinə açıq-aşkar istəyin mövcud olduğu müşahidə olunur və şəraitin dəyişməyə başlamasının bəzi erkən əlamətləri görünür. Maraqlı tərəflərin müxtəlif fərdi söylərinin və PTT-nin təkmilləşdirilməsini və inkişaf etdirilməsini nəzərdə tutan layihələrin sistemli yanaşma çərçivəsinə salınmasına və daha dayanıqlı hala gətirilməsinə ehtiyac vardır. Peşə standartlarının hazırlanması və Milli İxtisas Çərçivəsinin tətbiqi ilə əlaqədar şəraitin yaxşılaşdırılması daha münasib keyfiyyətə təminat meyarlarının tətbiqinə yeni yanaşma təklif edə bilər. Xüsusilə, məktəb səviyyəsində, regional, sektoral və milli səviyyələrdə iqtisadi sektorlar və sosial tərəfdaşlarla əlaqələri gücləndirmək üçün sistemlik işə ehtiyac vardır. Daha ciddi dialoq təşkil etmək üçün əmək bazarına dair informasiyaların keyfiyyətinin yaxşılaşdırılmasına ehtiyac vardır. PTT müəssisələrinin idarəçiliyindən əlavə, PTT haqqında yeni qanun məktəblər və biznes müəssisələri arasında əlaqələr üzrə yeni qanunvericilik bazası yaratmaqla, həmçinin əmək bazarına və əlavə tədrisə yol kimi PTT-nin rolunu aydınlaşdırmaqla, PTT-nin nəticələrinə daha çox diqqət ayrılmalıdır.

İslahat üçün ideyaların bir çoxu artıq müəyyənləşdirilmişdir, lakin onların icra edilməyə uyğunlaşdırılmasına ehtiyac vardır. Təhsil Nazirliyindəki PTT şöbəsi və PTTİM çox kiçikdirlər. İslahat və icra üçün potensialın gücləndirilməsinə ehtiyac vardır. Peşə məktəblərinin binalarının və avadanlığının yenilənməsinə olan ehtiyac qalmaqdadır. Məktəblərdə islahatların həyata keçirilməsinə işçi qüvvəsinin yaşlanması problemi mane olur. PTT sektoru həm müəllimlərin sayının çoxluğundan, həm də müəllim çatışmazlığından əziyyət çəkir. Bəzi islahatlar başlanmışdır, lakin ilkin təlimin, kollec təhsilinin, ali təhsilin, həmçinin davamlı təhsil və təlimin keyfiyyətinin və münasibliyinin yaxşılaşdırılması üçün daha böyük dəyişikliklərə ehtiyac vardır. Təhsil sistemində islahata daha böyük diqqət ayrılmadan iqtisadiyyatın şaxələndirilməsi mümkün olmayacaqdır. O, əmək bazarı üçün bu gün olduğundan daha çox tələbənin ixtisaslaşmasını tələb edir. İlk təlimin və kollec təhsilinin daha cəlbedici təlim və təhsilə çevrilməsinə, ali təhsilin isə əmək bazarına münasib təhsilə çevrilməsinə ehtiyac vardır. Bundan əlavə, yaşlıların təhsilinin həyat boyu davam edən öyrənmə konsepsiyası çərçivəsində inkişaf etdirilməsinə ehtiyac vardır.

B. Peşə təhsili və təliminə baxış və bu sahədə müasir inkişaf səviyyəsi

Çili sosioloqu Eugenio Tironi demişdir ki, "bizim nə cür təhsilə ehtiyacımız var?" sualına cavab tapmaq üçün biz digər bir sualı cavablandırmalıyıq: "bizim nə cür cəmiyyətə ehtiyacımız var?" (Tironi, 2005). Peşə təhsilinə baxış formalaşdırmaq cəmiyyətin və iqtisadiyyatın inkişafının gedişatının necə olacağı məsələsinə baxışımızla əlaqədardır. Siyasi hərəc-mərcliklə xarakterizə olunan və Azərbaycanın gələcək inkişafına dair heç bir ictimai debatların təşkil edilmədiyi keçən onilliklə müqayisədə son on

ildə Azərbaycan, daha çox sabit və zəngin ölkəyə çevrilmişdir. Bu, ehtimal ki, nə üçün bu suallara hələlik heç bir ictimai yanaşmanın olmadığını izah edir. Bununla belə, aşkar görünür ki, Azərbaycan özünün Avropa ilə əlaqələrini gücləndirmək istəyir və bütün vətəndaşlar üçün daha çox imkanlar təmin etməklə cəmiyyəti müasirləşdirməyə can atır. Azərbaycan neft gəlirlərindən daha az asılı hala gəlmək istəyir.

PTT orta ixtisas təhsilinə, əsasən, sinonim olaraq qalmaqdadır, baxmayaraq ki, həyat boyu davam edən təhsil siyasətlərdə daha mühüm rol oynamağa başlamışdır. "Təhsil haqqında" yeni Qanun (2009-cu ilin sentyabr ayında qəbul edilmişdir) Azərbaycanda təhsil siyasətləri üçün daha hərtərəfli baza təmin etmişdir. O, həmçinin ümumi prinsipləri, təhsil standartlarından istifadəni, təhsil sisteminin strukturlarını və keyfiyyətə zəmanət prinsiplərini və alt sektorlar üçün səviyyələri və prinsipləri (ümumi təhsil, ilkin peşə təhsili, orta ixtisas peşə təhsili, ali təhsil və ilk dəfə davam edən təhsil (əlavə təhsil) daxil olmaqla)) təsvir edir. O həmçinin tələbə qəbulu və təhsil sisteminin idarə edilməsi məsələlərini tənzimləyir. Həyat boyu davam edən təhsil Azərbaycanda təhsil və təlim islahatlarının sabit məqsədi kimi görünür.

Ümumi təhsil üzrə milli proqram düzgün müəyyənləşdirilmiş tədris nəticələrini əhatə edir. Bu proqramın 11-ci sinifədək bütün tədris üçün bazanı təşkil etməsi planlaşdırılır və buna görə də o həmçinin üç illik ilkin PTT proqramına təsir edəcəkdir. Onun məqsədi bütün vətəndaşları ümumi təhsillə təmin etmək, həmçinin fəal vətəndaşlıq və informasiya cəmiyyətində iştirak üçün mühüm hesab edilən biliklərin, bacarıqların və potensialın inkişafına kömək etməkdir. Lakin o, sahibkarlıq baxımından iqtisadi ölçüyə və iqtisadiyyatla daha güclü əlaqəyə malik deyildir. Bu cəhətlər eləcə də hazırkı PTT və ali təhsil sistemlərində zəif inkişaf etmişdir.

Ümumilikdə, hazırlamaq və icra etmək məsələlərində siyasətləri arasında boşluq qalmaqdadır. TN təhsil müəssisələri şəbəkəsinin idarə edilməsinin öhdəsindən gəlmək üçün nisbətən kiçikdir və məhdud potensiala malikdir. Təhsil və təlim sistemləri daxilindəki alt sektorlar arasındakı qarşılıqlı əlaqələr zəif olaraq qalır. Yeni qanun həmçinin mövcud bölmələri yenidən təsdiq etmişdir. Buna görə də ümumi təhsil, ilkin təhsil, orta ixtisas təhsili, ali təhsil və əlavə təhsil üzrə ayrı-ayrı qanunların alt sektorlar arasında əlaqələrə effektiv şəkildə yanaşması və həyat boyu davam edən təhsil çərçivəsində vətəndaşlar üçün həqiqi inkişaf imkanları yaratmaqla aşkar keçid və inkişaf prinsipləri təmin etməsi vacibdir. "Təhsil haqqında" Qanun ümumi baza təmin edir və beynəlxalq inkişafı əks etdirir. Lakin təhsil və təlim sistemlərinin növbəti illərdə necə təkrar formalaşdırılmasına və inkişaf etdirilməsinə ehtiyac olacağına dair hələlik ümumi fikir yoxdur. Ümumi ideya ölkəni qara qızıldan insan kapitalına doğru inkişaf etdirməkdir. Lakin təhsil sisteminin bu mühüm məsələyə necə kömək edə biləcəyi məsələsi tam aydın deyildir.

PPT-nin inkişafına dair proqram (2007-2012-ci illər üçün) PTT müəssisələrinin optimallaşdırılmasını (əsasən, infrastrukturun yenilənməsi vasitəsilə) nəzərdə tutur. Məktəblər bir-birinin ardınca müasirləşdirilir. Məktəblər və biznes müəssisələri arasında iqtisadi əlaqənin yeni modeli də həmçinin gündəlikdədir; peşə təlimi, heyətin inkişaf etdirilməsi siyasətləri və PTT sahəsində idarəetmənin əhatə dairəsi kimi. Nəticələr indiyədək yerli səviyyədə, əsasən, diqqətəlayiq olmuşdur. 2009-cu ildə milli səviyyə islahatlara dəstək göstərmək məqsədilə Təhsil Problemləri İnstitutunda PTTİM yaradılmışdır, baxmayaraq ki, o, səlahiyyətlərinin və potensialının məhdud olması səbəbindən çox da effektiv olmamışdır. Məktəb səviyyəsində inkişafın çoxsaylı nümunələri vardır ki, PTT-nin inkişaf etdiyini göstərir. Bu tədqiqatın hazırlanması zamanı Qubanın şimal şəhərlərindən birində səfərin həyata keçirildiyi kənd təsərrüfatı məktəbi yerli ehtiyacları aradan qaldırmaq üçün öz proqramında bəzi yeni araşdırmalar tətbiq etmişdir.

Mingəçevirdəki Turizm məktəbi Şotlandiyanın kolleclərindən biri ilə əməkdaşlıq edir ki, bunun nəticəsində işəgötürənin öhdəliklərinə dair məlumat kitabçası hazırlanmışdır və digər məktəblərə paylanmaqdadır. Bakıdakı 11 sayılı məktəb öz işçilərinin təlim keçməsi məqsədilə Hyatt oteli ilə sıx əməkdaşlıq şəraitində işləyir. Bununla belə, bunlar, əsasən, bir-biri ilə əlaqəsi olmayan nümunələr olaraq qalmaqdadır. İslahat indiyədək, əsasən, məktəblərə ayrı-ayrı, fərdi yanaşmaqla həyata keçirilmişdir.

Bu, Azərbaycanda peşə təhsili və təlimi sahəsində islahatların həyata keçirilməsi üçün çox mühüm dövrdür. PTT təhsil və təlim sistemində əhəmiyyət qazanmaqda və daha çox diqqət əldə etməkdədir. "Təhsil haqqında" yeni çərçivə Qanunu qəbul edilmişdir, PTT haqqında yeni qanun isə hazırlanma mərhələsindədir. British Council-in "Bacarıqlar və iş" layihəsi, Aİ tərəfindən maliyyələşdirilən Tacis proqramının PTT sahəsində islahat layihəsi və YUNESKO-nun layihəsi kimi peşə təhsili və təlimində islahatların istiqamətlərini göstərən və yerli biznes müəssisələri ilə daha güclü əməkdaşlığa səy göstərən layihələr bu sahəyə yeniliklər gətirmişdir. siyasət hazırlayan işçi qrupla potensialın

gücləndirilməsinin, siyasətin hazırlanmasının və icrasının, MİÇ-in mürəkkəbliliklərinin, daha çox tələbə və şagirdlərə yönəlmiş yanaşmanın, heyətin inkişafına olan tələbatın, İKT-dən istifadənin və PTT-nin maliyyələşdirilməsinin necə həyata keçiriləcəyinə dair müzakirə edilmiş, yeni PTT strategiyası üzrə tövsiyələr. PTT sektorunda daha dərin marağa malik olan bəzi daha iri biznes müəssisələri ilə yeni əlaqələr ortaya çıxır.

Oktyabr ayında ETF, Təhsil Nazirliyinin "Türin prosesi" üçün bir araya topladığı milli maraqlı tərəflərin təqdim etdiyi altı əsas tövsiyəni qəbul etdi. Həmin tövsiyələr daha münasib PTT sisteminin yaradılması üçün cari prioritetləri əks etdirir:

- a) İşəgötürənlər və təhsil müəssisələri arasında daha güclü əlaqələrin inkişaf etdirilməsi, həmçinin sosial əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsi üzrə strategiyanın hazırlanması;
- b) Biznes müəssisələri ilə təhsil sistemi arasında əlaqələri tənzimləmək üçün dövlət orqanlarının, qeyri-hökumət təşkilatlarının və biznes müəssisələrinin təmsilçilərindən ibarət olacaq koordinasiya şurasının yaradılması;
- c) İşçi qüvvəsinin əmək bazarının tələbatlarına uyğun olaraq ixtisasının artırılması və onun peşəkarlığını yüksəltmək üçün ixtisaslaşdırılmış institutların yaradılmasına və inkişaf etdirilməsinə dəstək göstərilməsi (o cümlədən mövcud PTT təchizatçılara dəstək);
- d) İşəgötürənlərin təlim prosesində iştirakını fəallaşdırmağa yönəlmiş hüquqi bazanın yaradılması;
- e) İxtisasların akkreditasiyasına və sertifikatlaşdırılmasına dəstək göstərmək üçün Milli İxtisas Çərçivəsinin hazırlanması;
- f) İxtisaslara olan tələbatı əks etdirən qurumların (Dünya Bankının, xüsusilə, iqtisadiyyatın müxtəlif sektorlarının təmsilçiləri daxil olmaqla) yaradılması və onlara dəstək göstərilməsi.

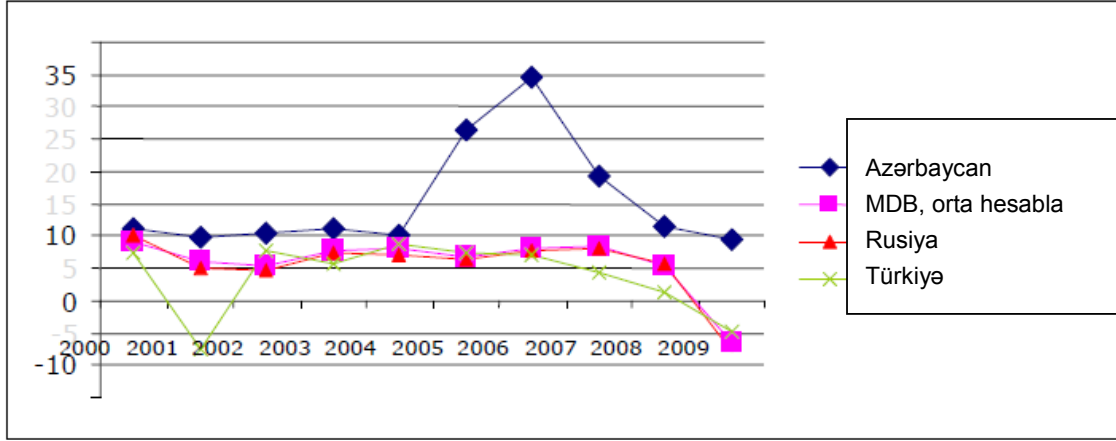
Bu tövsiyələrlə bağlı mühüm məsələ ondan ibarətdir ki, onlar biznes və təhsil sektorları arasında daha güclü əlaqələrin yaradılması məqsədilə müxtəlif yanaşmalar axtarıb tapmağa cəhd edirlər. Bu tövsiyələrdən bir neçəsinin həyata keçirilməsinə artıq başlanmışdır. Beynəlxalq ekspertlər tərəfindən dəstək göstərilən departamentlərarası milli işçi qrupunun təyin edilməsi ilə MİÇ üzrə iş başlanmışdır. Həmçinin peşə məktəblərinin müəllimləri üçün ixtisasartırma sisteminin nəzərdən keçirilməsinə də başlanmışdır. Sistemə təsirə nail olmaq üçün bütün bu təşəbbüslərin PTT haqqında yeni qanun və ali təhsil haqqında qanun vasitəsilə reallaşdırılmasına ehtiyac vardır.

C. Xarici effektivlik: İqtisadi və əmək bazarının tələbatlarına cavab verilməsi

Sürətlə inkişaf edən, lakin balanslaşdırılmamış iqtisadiyyat

Azərbaycanda əsas iqtisadi problemlər iqtisadi inkişafın dayanıqlı məşğulluğun inkişafına necə transfer olunması, məşğulluğun əsasən qeyri-rəsmi formalarının aradan qaldırılması və formal sektorda məhsuldar işlərin yaradılmasıdır ki, bunlar iqtisadiyyatın şaxələndirilməsinə kömək edəcəkdir.

Azərbaycanın iqtisadiyyatı və əmək bazarı onun qərbində və şimalında yerləşən qonşu ölkələrdə olduğundan nisbətən fərqlidir. Qonşu ölkələr öz iqtisadiyyatlarının zəifləməsinə müşahidə etmişlər, lakin Azərbaycanın iqtisadiyyatı inkişaf etməyə davam edir (baxmayaraq ki, inkişaf tempi indi yenidən 10%-dən aşağıdır və 2002-ci ildən 2008-ci ilədək müəyyənləşdirilmiş ikiqat artım rəqəmlərinə nail olmaq mümkün olmamışdır). Azərbaycan Şərq tərəfdaşları arasında yeganə ölkədir ki, burada 2009-cu ildə ÜDM-in 9,3%-lik real artım tempi qeydə alınmışdır (Beynəlxalq Valyuta Fondunun məlumatına əsasən). Ötən on il ərzində Azərbaycanın iqtisadiyyatı ildən-ilə Avropa İttifaqındakı və ETF-in 29 tərəfdaş ölkəsindəki istənilən iqtisadiyyatdan daha yüksək göstəricilərə nail olmuşdur (xüsusilə, 2005-ci ildə Bakı-Ceyhan boru kəmərinin işə salındığı dövrdən etibarən etibarən).

Mənbələr: ETF country reports (Avropa Təlim Fondunun ölkələr üzrə hesabatları); National Statistical Offices (Milli Statistika İdarələri)¹; World Bank's World Development Indicators (Dünya Bankının Dünya üzrə İnkişaf Göstəriciləri) və IMF's World Economic Outlook (Beynəlxalq Valyuta Fondunun Dünya İqtisadiyyatı üzrə Proqnozu, aprel 2010-cu il)

Baxmayaraq ki, maddi sərvətlər bərabər şərtlərlə paylanmamışdır, bununla belə, bütün əhali iqtisadi artımdan faydalanmışdır. Neft gəlirləri makroiqtisadi stabilliyə kömək etmişdir. Sovet dövründə üstünlük təşkil edən iri müəssisələrin süqutu kiçik və orta müəssisələr sektorunun (əsasən, ticarət və xidmət sahələrində) inkişafı ilə kompensasiya edilmişdir.

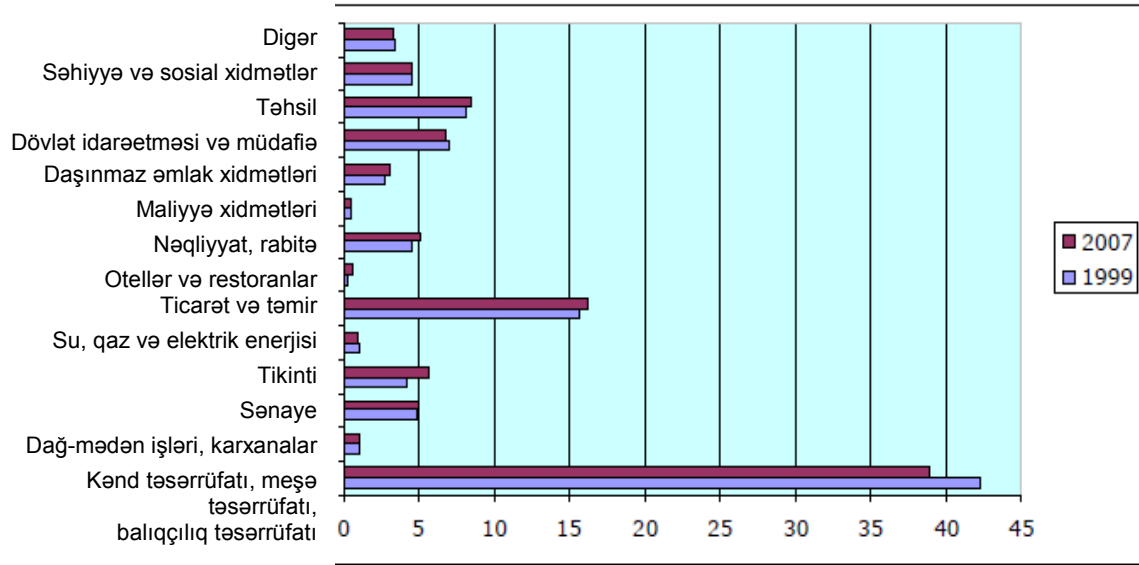
Yoxsulluq göstəriciləri və sağlamlıq göstəriciləri əhəmiyyətli şəkildə yaxşılaşmışdır. Makro göstəricilərdən görünür ki, Azərbaycanlılar əvvəllər heç vaxt bugünkü göstəricilər kimi göstəricilərə malik olmamışlar. Bununla belə, maddi sərvətlərin ədalətli bölüşdürülməsinin təmin edilməsi ilə bağlı çoxsaylı problemlər hələ də qalmaqdadır. Həmin problemlərdən növbəti fəsilə daha geniş bəhs edilir.

Özəlləşdirmə bir çox illərə başa gəlmiş və bir neçə mərhələdə həyata keçirilmişdir. Azərbaycan bu prosesə yalnız 1995-ci ildə kütləvi özəlləşdirmə ilə başlamışdır: kiçik müəssisələrin 15%-i onların öz işçiləri arasında bölüşdürülmüş, yerdə qalan hissəsi isə nağd auksionda satılmışdır. İkinci addım 1997-ci ildə, ötən onilliyədək davam gətirmiş orta və iri müəssisələrin çəklər vasitəsilə özəlləşdirilməsi təsdiq edilən zaman həyata keçirilmişdir. 2000-ci ildən etibarən isə bu proses müəssisələrin fərdi qaydada satılması və ya ləğv edilməsi ilə davam etdirilmişdir.

Torpaqların özəlləşdirilməsinin əksər hissəsi (90%) 1996 və 2000-ci illər arasında baş vermişdir ki, bu da çoxsaylı kiçik torpaq sahələrinin yaranması ilə nəticələnərək, kənd təsərrüfatına böyük təsir göstərmişdir. Ötən on il ərzində yerli əməkdaşlıq, torpaq icarəsi və torpaq mübadiləsi prosesləri vasitəsilə daha iri fermer təsərrüfatları yenidən meydana çıxmağa başladı.

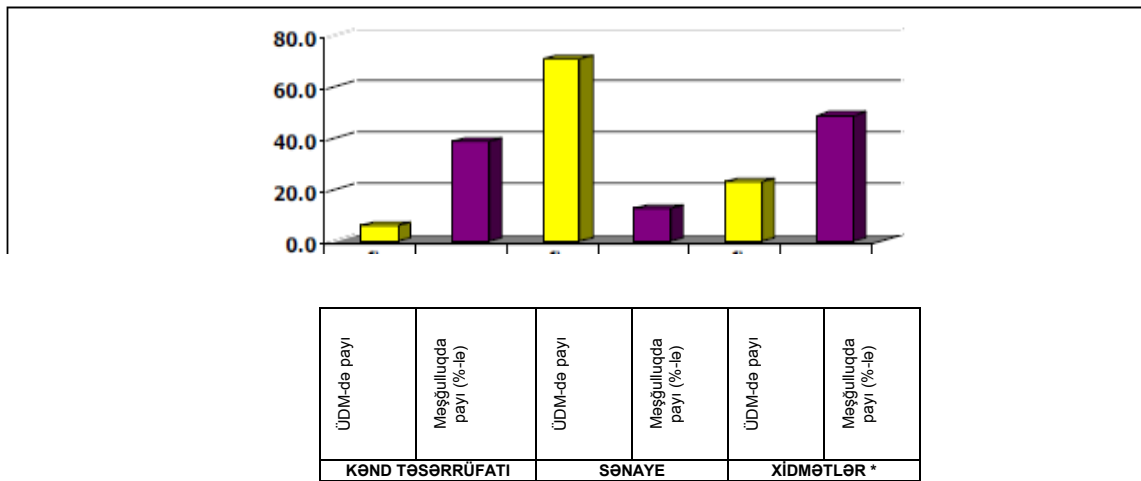
Aşağıdakı cədvəldə 1997-2007-ci illər arasında işçi qüvvəsinin sektorlar arasında hərəkəti göstərilmişdir. Əsasən, kənd təsərrüfatından xidmət sektoruna keçid baş vermişdir, lakin hər hansı nəzərəçarpacaq keçid olmamışdır.

¹ http://www.nsi.bg/Gdp_e/GDP_e.htm, http://www.stat.gov.pl/gus/index_ENG_HTML.htm, <http://www.cnp.ro/ro/prognoze>, <http://www.gks.ru/eng/default.asp>, <http://www.turkstat.gov.tr/Start.do>

Mənbə: ETF country reports (Avropa Təlim Fondunun ölkələr üzrə hesabatları) Black Sea Labour Market Studies (Qara Dəniz Əmək Bazarı Araşdırmaları)

İqtisadiyyatın şaxələnməkdə olduğunu göstərən az sayda əlamətlər müşahidə olunur. Neft gəlirlərindən yüksək səviyyədə asılılıq qalmaqdadır. Lakin neft sektoru intensiv əmək tələb edən sektor deyildir. Məşğulluq baxımından kənd təsərrüfatı hələ də aparıcı sektor olaraq qalmaqdadır, lakin o, ÜDM-ə qatqı baxımından öz mövqelərini itirməkdədir.

Mənbə: ILO-KILM database and the ETF Country Reports (Beynəlxalq Əmək Ofisi-Əmək Bazarının Əsas Göstəriciləri üzrə məlumat bazası və ETF-in Ölkələr üzrə Hesabatları). Qeydlər: * Xidmətlər tikinti sektorunu əhatə edir.

Yüksək səviyyədə qeyri-rəsmiliyə malik olan özəl sektor

Azərbaycanda işçi qüvvəsinin üçdə iki hissəsindən daha çoxu dövlət tənzimlənməsinin rəsmi sistemindən kənar, deməli, milli anlayışa əsasən, qeyri-rəsmi çalışır. Bura özlərini müstəqil surətdə işlə təmin edənlər, ailə təsərrüfatının üzvləri və öz təsərrüfatlarında çalışan şəxslər daxildir. Beləliklə, rəsmi statistikaya görə, iqtisadiyyatdakı işlərin 66%-i rəsmi deyildir.

İqtisadiyyatın inkişafına baxmayaraq, bu rəqəm dəyişməz qalmışdır. İşçilərin qeyri-rəsmi iqtisadiyyatdan rəsmi iqtisadiyyata keçidində artım yoxdur. Bu baxımdan istisnalıq təşkil etmiş yeganə sektor digər ölkələrdə qeyri-rəsmi məşğulluq üçün motor kimi baxılan xidmət sektorudur. Sənaye və tikinti sektorlarında qeyri-rəsmi əmək kontraktlarının artımını müşahidə edirik. Xüsusilə, gənclər,

həmçinin təqaüd yaşını keçmiş insanlar qeyri-rəsmi sektorda işə götürürlər. Qeyri-rəsmi məşğulluq, xüsusən, kənd ərazilərində yüksək səviyyədədir ki, bu da həmin ərazilərdə məşğulluğun 85%-i həcmində qiymətləndirilir. Lakin iri şəhərlərdə o, hələ də işçi qüvvəsinin 40%-ni əhatə edir (Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi, 2005-2007).

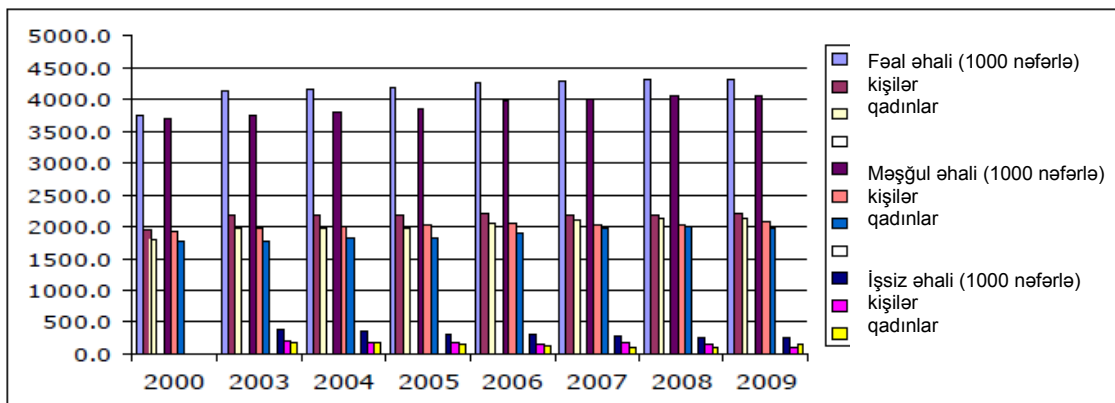
İş təcrübəsinin olmaması qeyri-rəsmi işləri qəbul etməkdə əsas faktordur. Bunun nəticəsidir ki, 15-25 yaşlarında gənclər öz karyeralarının son mərhələsinə yetişmiş insanlarla müqayisədə qeyri-rəsmi sektorda daha çox təmsil olunurlar. Təhsil baxımından ixtisaslaşmanın olmaması da qeyri-rəsmi məşğulluqda mühüm rol oynayır. Yalnız ibtidai təhsilə malik olan insanların 91%-i qeyri-rəsmi sektorda çalışır (Qara Dəniz Əmək Bazarı Araşdırmaları və Avropa Təlim Fondunun Ölkə Hesabatı).

Gənclərin 40%-dən az bir hissəsi ya PTT və orta ixtisas təhsili məktəblərinə, ya da ali məktəblərə gedərək, ixtisaslaşır (ARDSK, 2010). İxtisaslaşma əldə edən şəxslərin çoxu ixtisaslaşdıqları sahədə iş tapa bilmirlər. Maaşlı işə daxil olan şəxslər çalışdıqları şirkətin karyera pilləkəninin ən aşağı pilləsində qərar tuturlar və yerinə yetirəcəkləri işi praktik olaraq iş yerində öyrənirlər. Qeyri-rəsmi şagirdlik dövrünə bacarıqların inkişaf etdirilməsi üçün əsas yol kimi baxılır. Ali təhsil, ənənəvi olaraq, dövlət sektorunda mövcud olan işlərə yol olmuşdur. Ali təhsilli şəxslərin yalnız 18%-i qeyri-rəsmi sektorda çalışır (ARDSK, 2005-2007).

Peşə təhsilinin və ali təhsilin özəl sektorun inkişafına qatqısı zəifdir. Bu, qismən, ailə müəssisələrinin mühüm rol oynadığı və qeyri-rəsmi işçi cəlbı proseslərinin geniş yayıldığı əmək bazarının strukturu ilə bağlıdır. Bundan əlavə, bəzi biznes müəssisələri aktiv şəkildə peşə məktəbləri, kolleclər və universitetlərlə əməkdaşlığa cəlb olunmuşlar. Bu məsələ hazırkı hesabatın son iki fəslində daha geniş təhlil edilmişdir.

Azərbaycanın əhalisi artmaqdadır və hökumət özəl sektorda işlərin yaradılmasını stimullaşdırmağa çalışır. Son illərdə bir çox yeni müəssisələr yaradılmışdır. Yeni biznes müəssisələrinin təsis edilməsi nisbətən asandır. Bu, dövlət tərəfindən təşviq edilir və onlara dövlət tərəfindən kömək edilir. Lakin ixrac etmə və ölkə bazarında satma başqa məsələdir. Buna görə də bir çox şirkətlərin dayanıqlı ola bilməyəcəyi qorxusu vardır. Əmək və Əhəlinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin məlumatına görə, son 6 ildə 770 000 iş yeri yaradılmışdır ki, onlardan 70%-nin daimi iş yerləri olacağı iddia edilir və bu iş yerlərinin 20%-i yeni yaradılmış müəssisələrdədir. Bundan başqa, həmin iş yerlərinin 80%-i regionlarda yaradılmışdır. Həmin iş yerlərinin bir çoxu "qeyri-rəsmi sektora aid iş yerləridir".

Digər tərəfdən ölkələrin bir çoxunda olduğu kimi, qeyri-rəsmi sektor rəsmi iş yerlərinin olmamasından müdafiə kimi fəaliyyət göstərir. Avropa Qonşuluq Siyasəti Alətinin əhatə etdiyi Şərqi regionunda Azərbaycan yeganə ölkədir ki, son onillikdə işçi qüvvəsinin artımı baş vermişdir. Rəsmi məlumatlara görə, fəal əhəlinin 16% artmasına baxmayaraq, işçi qüvvəsi 25%-dək artmışdır (ARDSK, 2010). Bununla belə, işsizliyin artması müşahidə olunmur. Digər tərəfdən, rəsmi rəqəmlər azalan tendensiyanı göstərir. Qeyri-rəsmi iqtisadiyyatın assimilyasiya potensialı ilə əlaqədar olaraq, bu tendensiyaya şübhə etməyə heç bir əsas yoxdur.

Mənbə: ARDSK, 2010 <http://www.azstat.org>

Əmək bazarında mövcud olan tendensiyaların monitorinqi və müvafiq cavab tədbirlərinin görülməsi üçün kifayət qədər effektiv vasitələr

Qeyri-rəsmi sektorun əhatə dairəsinin genişliyi əmək bazarına dair etibarlı məlumat əldə etməyi daha çox çətinləşdirir. Əmək bazarına aid son illərin məlumatlarının analizi, məsələn, son illər ərzində tikinti sektorunda iş yerlərinin ləğv edilməsini göstərdi (bu sektorda qeyri-rəsmi iş yerlərinin artımının müşahidə olunmasına baxmayaraq). Xidmət sektorunda əks tendensiyanı müşahidə etmək mümkündür. Əmək bazarına dair məlumat toplamaq üçün müxtəlif sistemlər mövcuddur, lakin onların heç biri indiyədək sektoral məşğulluqda və peşələrdə baş verən dəyişikliklərin dəqiq icmalını göstərməmişdir. Bu, mövcud sistemin əsas çatışmazlığı hesab edilir (xüsusilə, ölkə öz iqtisadiyyatını şaxələndirmək istədiyi üçün). Aşağıda əmək bazarını qiymətləndirmək üçün istifadə edilən sistemlərin xülasəsi verilmişdir.

Bu illər ərzində, Sovet dövründən qalmış tarif dərəcələrinə dair qaydalar yeni dövrə uyğunlaşdırılmış, həmçinin texniki peşə təhsili, orta ixtisas təhsili və ali təhsil üzrə peşələrin siyahısı və ixtisasların təsnifatı digər keçmiş sovet ölkələrində olduğu kimi, gözdən keçirilmiş və Peşələrin Beynəlxalq Standart Təsnifatına (ISCO) uyğunlaşdırılmışdır. Lakin bu alətlər dövlət sektorundan kənar, özlərinin əmək bazarı üçün əhəmiyyətlərini itirmişlər. Bu səbəbdən, Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi peşələr və bacarıqlar baxımından əmək bazarının tələbatlarının əsas göstəriciləri kimi, müasir peşə standartlarının inkişaf etdirilməsinə başlamaq təşəbbüsü irəli sürmüşdür. Onlara yeni ISCO 08 təsnifatına uyğun olaraq, istinad edilir. Dünya Bankının köməyi ilə prioritet təşkil edən dörd qeyri-neft sektoru üzrə 200 standartın eksperimental toplusu hazırlanmaqdadır: turizm, tikinti, qida istehsalı və alternativ enerji. Bu sahələr iqtisadiyyatı şaxələndirmək üçün ən strateji əhəmiyyətə malik sahələr hesab edilir. Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin nəzdində əmək tələblərinə uyğun olaraq daha çox standartın hazırlanmasını və yenilənməsini təmin etməli olan mərkəz yaradılmışdır.

İlk təcrübi standartlar aparıcı müəssisələrlə sıx əməkdaşlıq şəraitində hazırlanır, lakin hələlik əmək bazarının tələbatlarının necə müəyyənləşdiriləcəyinə dair konsensus əldə edilməmişdir. Mövcud palatalar və ya sosial tərəfdaş strukturları vasitəsilə təmsil edilən sektoral təşkilatların olmaması iş dünyası, əmək və təhsil sistemi arasında bacarıqlara olan tələbatlara dair dialoqu praktik olaraq mümkünsüz edir. Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi üçün təlim standartlarının hazırlanması istisna olunmaqla, peşə standartlarından necə istifadə ediləcəyi aydın deyildir. Nazirliyin təlim mərkəzləri vasitəsilə hazırda təlimlər keçən şəxslərin sayı hələ də çox məhduddur. Buna görə də o, belə yüksək sayda peşə standartlarının hazırlanması üçün səylər üçün tutarlı səbəblər təmin edə bilmir. Peşə bacarıqlarını yeniləmək üçün özünün təcrübi peşə standartlarını hazırlamağa başlamış texniki peşə təhsili və təlimi sistemi ilə əlaqə hələ də aydınlaşdırılmaqdadır. Milli ixtisas çərçivəsinin hazırlanması peşə standartlarını, yaşlıların bacarıqlarının yüksəldilməsi və ixtisaslarının artırılması üçün təlim standartlarını, həmçinin ilkin təhsil və müvafiq hallarda, orta ixtisas təhsili və ali təhsil ixtisasları üzrə təhsil standartlarını inteqrasiya etməklə bu əlaqələri, güman ki, aydınlaşdırma bilər.

Azərbaycanda əmək bazarı ilə əlaqədar mövcud olan əsas statistik mənbələr

Əhalinin siyahıya alınması	İşçi qüvvəsinə dair sorğu (İQS)	Ailə təsərrüfatının büdcəsinə dair sorğu (ABS)	Digər
- 1999-cu ildə və 2009-cu ilin aprelində həyata keçirilmişdir. Əhalinin etnik strukturuna dair sualları əhatə edir: ana dili, savadlılıq və təhsil; körpə, uşaq və	Dövlət Statistika Komitəsi tərəfindən 2003-cü ildə həyata keçirilmişdir. İkinci dəfə 2006-cı ildə həyata keçirilmişdir; 2007-ci ildən etibarən rüblük əsasla həyata keçirilir.	- Hazırkı ABS metodikası 2000-ci ildən etibarən, nümunə 2006-cı ildə təkmilləşdirilmişdir. - Rüblük - Əsas mövzular: ailə təsərrüfatının ölçüsü;	Əmək haqqına dair sorğu - 1996-cı ildən etibarən illik keçirilmişdir, şirkətlərə dair sorğu əsasında. - Müxtəlif peşələr və

<p>ana ölümünün əsas səbəbləri; miqrasiya; həmçinin əmək qüvvəsində iştirak və işsizlik</p>	<p>2003-2006-cı illərdə Beynəlxalq Əmək Təşkilatının standartları əsasında əməklə əlaqədar xüsusi sorğu (2004-cü ildə natamam məşğulluğa, 2005-ci ildə uşaq əməyinə, 2005-ci ildə təhsildən əməyə keçidə və 2006-cı ildə uşaq və qadın əməyinə dair). Nəticələrdən Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin göstəricilərini qiymətləndirmək üçün istifadə edilmişdir.</p> <p>Yayılməsi məhdudlaşdırılmışdır. Rüblük olaraq hazırlanmış məlumatlar yalnız məhdud sayda dövlət hakimiyyəti orqanlarına, illik məlumatlar isə bir il aralıqla geniş ictimaiyyətə təqdim edilmişdir. Sonuncu dəfə buraxılan Əmək bazarına dair statistik məcmuə (2009) 2008-ci ilin İQS nəticələrinə əsaslanır.</p>	<p>ailə təsərrüfatının gəliri və onun mənbələri; ailə təsərrüfatının istehlakı; əmlak, ev və kommunal xidmətlərdən istifadə; iqtisadi fəaliyyət; ailə təsərrüfatının əmlakında və yaşayış standartlarında kənd təsərrüfatı məhsullarının rolu; təhsil və s.</p> <p>- İllik olaraq əldə edilə bilən məlumat (1 il aralıqla). Ətraflı məlumat (2 il aralıqla).</p> <p>Digər müvafiq qeyri-müntəzəm sorğu: <i>Ödənişlərə və yoxsulluğa dair ailə təsərrüfatı sorğusu</i> (2007), Asiya İnkişaf Bankı tərəfindən</p>	<p>vəzifələr üzrə müxtəlif müəssisələrdə əmək haqqı dərəcələrinə və iş saatlarına dair informasiya. Beləliklə, işlərə təyinat, şirkətlər və iş saatına dair analizi mümkündür.</p> <p>- Kənd təsərrüfatı, balıqçılıq təsərrüfatı, dövlət idarəetməsi, istehsal və kommunal xidmətlərin yayılması əhatə edilməmişdir.</p> <p>- Sorğunun nəticələri illik olaraq əldə edilir.</p>
---	---	--	---

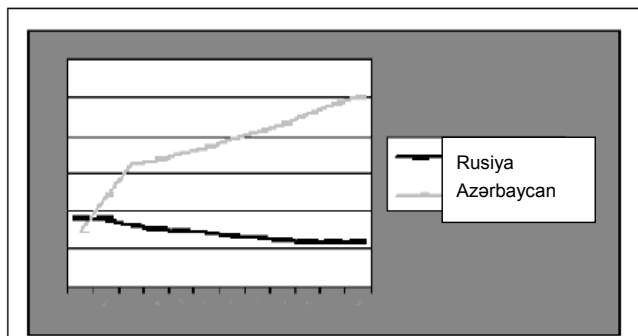
Mənbə: Black Sea Labour Market Study (Qara Dəniz Əmək Bazarına dair Araşdırma), ETF, 2010

D. Xarici effektivlik: Aşkarlığa dəstək və təhsil və təlimin sosial tələbatlarına cavab verilməsi

Müstəqilliyin və Dağlıq Qarabağ müharibəsinin ardınca əhali doxsanıncı illərdə yaşayış standartlarının və insan inkişafı göstəricilərinin ciddi şəkildə pisləşməsi ilə rastlaşmışdır. Gənc əhalinin sayının artmasına və işçi qüvvəsinin sürətlə çoxalmasına baxmayaraq, keçən onillik ərzində inkişaf və sabitlik doğulanda ömrün gözlənilən uzunluğunun davamlı yaxşılaşmasına, yoxsulluğun azaldılmasına, təhsil nailiyyətləri səviyyəsinin tədricən inkişaf etməsinə gətirib çıxarmışdır. Gənclərin əksəriyyətinin məşğulluğun müəyyən formalarını tapmağa nail olduğu müşahidə olunur. Son 5 ildə Azərbaycan BMT-nin İnkişaf Proqramının İnsan İnkişafı Göstəricisinə görə, 16 yerə irəliləmişdir. Doğulanda ömrün gözlənilən uzunluğu son 15 ildə orta hesabla beş ildən artıq çoxalmış, təhsil alma müddəti orta hesabla 10 ildən 13 ilədək artmış və eyni zamanda, alicılıq qabiliyyəti pariteti üzrə adambaşına düşən ümumi milli gəlir 450% çoxalmışdır. Belə görünür ki, Azərbaycanda insanlar heç vaxt indiki kimi müsbət nəticələrə nail olmamışlar. Makro göstəricilər tam mənzərəni əks etdirmir. Baxmayaraq ki, son onillikdə situasiya əhəmiyyətli dərəcədə yaxşılaşmışdır, bununla belə, hələ də bacarıqlara olan tələbatı vurğulayan çoxsaylı problemlər vardır.

Təhsilə və işə ehtiyacı olan artmaqda olan gənc əhali

Digər Şərqi Tərəfdaşı ölkələrindəki tendensiyanın əksinə olaraq, Azərbaycanın əhalisi atmaqdadır ki, bu da təhsil sistemində və əmək bazarına təzyiqli göstərir, belə ki gənclərin təhsil almağa və iş tapmağa ehtiyacları vardır. Demografik inkişafın fərqliliyini göstərmək üçün müvafiq qrafik verilmişdir. Həmin qrafik son on il ərzində Rusiya və Azərbaycandakı demografik tendensiyaları əks etdirir. Hazırda Azərbaycanın 9 milyondan artıq sakini vardır. Müstəqillik əldə etdiyi dövrdən etibarən Azərbaycanın əhalisi 28% artmışdır. Rusiyanın əhalisi isə 7 milyon nəfər azalmışdır (əhalinin -5%-i). Azərbaycanda əhalinin 23%-i 0-14 yaşlarında (Rusiyada 15%), 70%-i 15-64 yaşlarında (Rusiyada 72%), 7%-i isə 65+ yaşlarındadır (Rusiyada 13%). Bu o deməkdir ki, Azərbaycanda Rusiya ilə müqayisədə ən azı 50% daha gənc əhali yaşayır. Rusiyaya gəlincə, bu ölkədə yaşı 65-dən yuxarı olan əhalinin sayı Azərbaycanda olduğundan təqribən iki dəfə artıqdır.

İqtisadiyyatın əvvəlki fəsilə təsvir edilmiş qeyri-rəsmi xarakterini həmçinin işçi qüvvəsinin fonunda nəzərdə keçirməyə ehtiyac vardır. Gənc əhalinin böyük əksəriyyəti təhsil sistemini ixtisaslaşmadan tərk edir. Dövlət Statistika Komitəsinin 2009-cu ilə aid məlumatlarına əsasən, orta məktəb məzunlarının 21%-i bakalavr dərəcəsi almışdır. 11,6% tələbə orta ixtisas təhsili dərəcəsi əldə etmiş və 7,6% orta məktəb tələbəsi ilkin PTT məktəblərini bitirmişdir. Bu o deməkdir ki, tələbələr təqribən 38,9%-i ixtisaslaşmışdır. Bu rəqəmlər 2006-cı ilə aid 37% göstəricisindən azacıq çoxdur. Lakin rəqəmlər ali məktəblərdə ixtisaslaşmış tələbələr sayının artdığını göstərsə də, ilkin PTT məktəblərində ixtisaslaşmış tələbələr sayının daha aşağı düşdüyünü göstərir.

Həç bir ixtisaslaşma əldə etməmiş gənclər iş tapdıqları şirkətlərdə işi praktik olaraq əmək fəaliyyətində öyrənirlər. Onlar belə şirkətlərin karyera pilləkəninə ən aşağı pillələrində qərarlaşmalı olurlar. İşə girdikləri şirkətlərdə onların sosial mobillik və karyera inkişafı üçün şansları məhduddur. Onların aşağı əmək haqqı almaq və bəzilərinin yoxsulluq riski altında qalmaq ehtimalı isə böyükdür.

Məcburi köçkünlər, daxili və geri dönmə miqrantlar iş tapmaqda daha böyük çətinliklər yaşayırlar

İntegrasiya və ixtisasartırma tədbirlərindən daha çox faydalana biləcək digər geniş qruplar arasında daxili miqrantlar, məcburi köçkünlər və geri dönmə miqrantlar da vardır.

Azərbaycanda şəhər-kənd bölgüsü güclüdür. Kənd əhalisi və şəhər əhalisi arasında inkişaf bərabər paylanmamışdır. Torpaq islahatı torpaq sahibliyində bölünmələrə gətirib çıxarmışdır. Kənd təsərrüfatında əhalinin məşğulluq səviyyəsinin çox və ya az dərəcədə stabil olaraq qalmasına baxmayaraq, kənd təsərrüfatının ÜDM-də payı əhəmiyyətli dərəcədə azalmışdır. Kənd təsərrüfatı məşğulluğun mühüm mənbələrindən biri olmuş və qida təhlükəsizliyini təmin etmiş, həmçinin gəlirlərin və sabitliyin mühüm mənbələrindən biri olmuşdur. Kənd yerlərindəki ailə təsərrüfatları istehlak etdikləri qidanın təqribən yarısını özləri istehsal edirlər (Azərbaycanın Kənd Təsərrüfatı Bazarlarının Araşdırılması, Dünya Bankı, 2005). Şəhər yerlərində və xüsusilə, Bakı ətrafında məşğulluq səviyyəsinin artması kənd yerlərindən daxili miqrasiyaya gətirib çıxarmışdır. Bakının paytaxt ərazisinə miqrasiyanın dəqiq miqyası barədə rəqəmlər qeyri-müəyyəndir. Rəsmi statistikaya əsasən, şəhərdə, sadəcə, 2 milyon nəfərdən artıq daimi sakin yaşayır. Bununla yanaşı, Abşeronun yarımadasının Bakı ətrafındakı şəhər ərazisində yarım milyon əhali yaşayır. Bu rəqəmin 1995-ci ildən (əhalinin sayının müstəqillik əldə edildikdən sonra ən aşağı həddə olduğu dövr) etibarən 20% artması mümkündür.

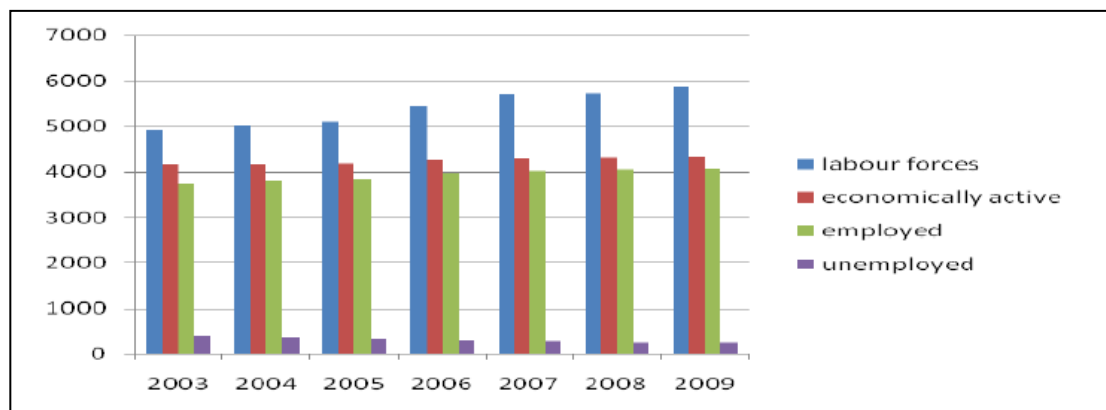
Lakin qeyri-rəsmi qiymətləndirmələr şəhərin əhalisinin sayının rəsmi rəqəmlərdən iki dəfə artıq olduğunu deyir.

Bu proses Azərbaycan üçün fəlakətli nəticələrə səbəb olmuş Dağlıq Qarabağ münaqişəsindən sonra daha da genişlənmişdir. Ölkə ərazisinin 20%-i Erməni qüvvələri tərəfindən işğal edilmiş və yarım milyon nəfərdən artıq Azərbaycanlı öz evlərini tərk etmiş və ya öz evlərindən və torpaqlarından zorla köçürülmüşlər. Bu məcburi köçkünlərin bir çoxu iş axtarmaq üçün Bakı şəhərinə gəlmişdir. Onların böyük bir qismi işğal olunmuş ərazilərin qonşuluğunda yerləşən ərazilərdə yaşayır. Onların bir çoxu kənd ərazilərindən gəlmiş və öz evlərindən, torpaqlarından və təsərrüfatlarından məhrum olmuşdur. Münaqişənin təsiri bu gün də kifayət qədər aktualdır. İşsizlik və qeyri-münasib yaşayış imkanları məcburi köçkünlər (MK) üçün problem olaraq qalmağa davam edir. Dünya Bankı tərəfindən Azərbaycan üzrə yoxsulluq səviyyəsinin sonuncu analizi rəyi soruşulan MK-lərin yarısının işləmədiyini və ya iş axtardığını aşkara çıxardı (Dünya Bankı, 1 mart 2010-cu il). Məcburi köçkünlər üçün Dövlət Proqramı vasitəsilə göstərilmiş əhəmiyyətli dövlət dəstəyi sayəsində MK-lər arasında yoxsulluq səviyyəsi 2003-cü ildən 2009-cu ilədək 75%-dən 25%-ə enmişdir (Azərbaycan hökuməti, 30 noyabr 2009-cu il). Bir çox MK-lər məktəblərdə müvəqqəti sığınacaq tapmışdır və bu günədək, münaqişədən 16 il sonra hələ də 107 texniki peşə məktəbinin 55-nin binasında 14 000 nəfərdən artıq məcburi köçkün məskunlaşmışdır (Təhsil Nazirliyi, fevral 2011-ci il). Onların yekun olaraq yerləşdirilməsi həyata keçirilmədən, həmin şəxslərin gələcəyi qeyri-müəyyən olaraq qalacaqdır.

Son iyirmi il ərzində bir milyon nəfərdən artıq Azərbaycanlı işçi və onların ailələri, başlıca olaraq, Rusiyaya miqrasiya etmişdir. Bununla belə, qonşu ölkələrlə müqayisədə, Azərbaycanda miqrasiya axını son illər ərzində əhəmiyyətli dərəcədə azalmışdır. Milli statistik məlumatlara əsasən, Azərbaycan son iki ildə miqrantları xalis qəbul edən ölkəyə çevrilmişdir (baxmayaraq ki, bu, hələlik beynəlxalq səviyyəli mötəbər statistika tərəfindən təsdiq edilməmişdir). Miqrasiyanın ÜDM-ə qatqısı kiçik olmuşdur (son on il ərzində təqribən ÜDM-in 3-4%-i). Lakin miqrasiya pul köçürmələrinin mənbələrindən biri olmuşdur ki, həmin köçürmələrdən, xüsusilə, daha kasıb ailələr faydalanmışdır və deməli, onlar yoxsulluğa və qeyri-bərabərliyə xüsusi müsbət təsir göstərmişlər (Rüstəmov, Asiya İnkişaf Bankı, 2008). Beynəlxalq miqrantlara gəlincə, bu miqrantların böyük hissəsi Azərbaycanın kiçik şəhərlərindən və kənd ərazilərindən Rusiyadakı şəhərlərə iş axtarmaq üçün hərəkət etmişlər. Geri dönmə miqrantların rəsmi işlərə təkrar inteqrasiyasına mane olan fakt ondan ibarət olmuşdur ki, onlar bir çox hallarda özlərinin xaricdə olan iş təcrübələrini sənədləşdirə bilmirlər və bunun üçün hər hansı rəsmi təsdiq əldə edə bilmirlər. 2006-cı ildən etibarən miqrasiya siyasətləri Miqrasiyaya dair Dövlət Proqramı və Dövlət Miqrasiya Xidmətinin (bu orqan da həmçinin Azərbaycana immiqrasiya axınlarına nəzarət edir) yaradılması vasitəsilə inkişaf etdirilmişdir. Azərbaycan tədrisçən miqrantları (başlıca immiqrant işçilər kimi Asiyadan gələn miqrantları) qəbul edən ölkəyə çevrilir. Əcnəbilər, əsasən, neft sektorunda, lakin həmçinin tikinti, nəqliyyat və xidmət sektorlarında işə götürülmürlər.

Qadınlar əmək bazarında daha həssas olmuşlar

Aşağıdakı cədvəldə 2003-2009-cu illər üzrə əmək bazarının əsas dinamikası göstərilmişdir.

Mənbə: ARDSK, 2010

Baxmayaraq ki, iqtisadi fəal əhali daha aşağı tempə artmışdır, işçi qüvvənin artımı əhəmiyyətli dərəcədə olmuşdur. İşsizlik artmamış, əksinə əhəmiyyətli dərəcədə azalmışdır. Bunun məntiqi izahı odur ki, daha çox əhali qeyri-fəal əhaliyə çevrilmişdir. Lakin iqtisadi cəhətdən qeyri-fəal əhaliyə dair işçi qüvvəsi barədə sorğu vasitəsilə əldə edilmiş məlumatlar və ya təhsildə iştirak meylləri qeyri-müəyyəndir.

İşçi qüvvəsinə dair sonuncu sorğudakı məlumatlarda azacıq azalmanın müşahidə olunmasına baxmayaraq, daha çox qeyri-fəallığın qadınlar arasında baş verməsi tendensiyası müşahidə olunur. Azərbaycanda işçi qüvvəsinin peşələr üzrə bölgüsünə görə, qadınlar daha çox iş yerlərinin bağlandığı və ya ixtisar edildiyi səhiyyə və təhsil sektorlarında çalışırlar. İşə götürülmüş qadınların sayı təqribən 5%-dək aşağı düşsə də (Avropa Təlim Fondunun Ölkə Hesabatı, Qara Dəniz Əmək Bazarı Araşdırması, 2010), kişilərin məşğulluğu 2005-2007-ci illərdə 6,2%-dək artmışdır. Qeyri-fəallıq tempində ən böyük boşluqlar 25-39 yaşlı qadınlar arasında müşahidə olunur. Bu yaş qrupunda olan qadınların iqtisadi cəhətdən kişilərdən 4-5 qat artıq fəal olması ehtimalı daha çoxdur. Qadınların yüksək qeyri-aktivlik tempi eyni zamanda, Azərbaycanda nikah üçün orta yaş həddi ilə (23,7 yaş), həmçinin uşaq dünyaya gətirmək və böyütmək yaşının başlanması ilə bağlıdır. Bundan əlavə, aşağıdakı cədvəldən də görüldüyü kimi, qadınların qeyri-rəsmi işlərdə işləməsi ehtimalı daha çoxdur.

	2003				2008			
	kişi		qadın		kişi		Qadın	
	x 1000	%	x 1000	%	x 1000	%	x 1000	%
İşəgötürənlər	140,0	7%	99,0	7%	101,0	5%	19,0	1%
Müstəqil işçilər və ailə təsərrüfatı işçiləri	709,0	36%	566,0	40%	970,0	47%	1247,0	62%
İşçilər	1127,0	57%	737,0	53%	977,0	48%	742,0	37%
Cəmi	1976,0	100%	1402,0	100%	2048,0	100%	2008,0	100%

İşçi qüvvəsi ilə bağlı sorğunun məlumatları, An Overview of Women's Work and Employment in Azerbaijan (Azərbaycanda qadınların işinin və məşğulluğunun xülasəsi), UvA, 2010

Digər narahatedici realıq odur ki, maddi cəhətdən nisbətən aztəminatlı ailələr arasında orta və ali təhsildə xalis iştirak səviyyəsi qadınlar arasında kişilərə nisbətən daha aşağıdır.

Sosial cəhətdən aztəminatlı əhalinin tələbatlarını aradan qaldırmaq üçün yalnız qismən müvəffəqiyyətli tədbirlər

Azərbaycanda əmək bazarının əsas hissəsi qeyri-rəsmidir. Azərbaycanın təhsil sistemi əmək bazarı ilə yaxşı əlaqələnməmişdir. Bu məqsədlə o, bütünlükdə təhsilə, o cümlədən təhsil və təlimə tətbiq edilir. Bundan əlavə, TƏHSİL və TƏLİM islahatları indiyədək əmək bazarının tələbatlarına kiçik diqqət yetirmişdir. Bununla belə, bəzi mühüm dəyişikliklər son dövrlərdə baş vermişdir. Texniki peşə təhsili və təlimi sistemi (TPPT) bundan sonra heç vaxt doqquzuncu sinfi bitirmiş məzunlar üçün xüsusi yer saxlamayacaqlar. Peşə məktəbləri gəncləri, həmçinin yaşlıları qısa kurslarla təmin edirlər. müddəti altı ayadək olan kurslar üçün sertifikatlar, müddəti altı aydan artıq olan kurslar üçün isə diplomlar verilecekdir. Qısa kursların iştirakçılara dair heç bir statistika mövcud deyildir. Lakin bakalavr təhsil dərəcəsinə malik şəxslərin ilkin təlim məktəblərində iştirakına dair kiçik də olsa, faktlar vardır. Bir çox digər ölkələrdə olduğu kimi, valideynlər öz uşaqlarının ümumi təhsilə getməsinə üstünlük verirlər. buna görə də ilkin PTT bəzi ailələr üçün müsbət seçim deyildir. Sosial cəhətdən daha zəif qruplar mühüm sosial funksiyaya malik təlimdə həddindən artıq çox sayda təmsil edilmişlər. 107 ilkin təlim məktəbindən 8-i cəzaçəkmə müəssisələrinin bazasında yerləşir. Bir sıra QHT-lər PTT fəaliyyətlərini özlərinin yoxsulluğun azaldılması tədbirlərinin bir hissəsi kimi həyata keçirirlər.

PTT sosial mobillik üçün alət kimi çox da effektiv deyildir. İlkin PTT tələbələri iki formada ixtisas əldə edə bilirlər. Peşə imtahanlarını müvəffəqiyyətlə başa vuran bütün tələbələrə ixtisas diploma verilir. Tam orta təhsil attestatı yalnız məktəbi bitirmək üçün milli imtahandan keçmiş şəxslərə verilir. İlkin PTT aha yüksək səviyyəyə yol deyildir. PTT məktəblərindən kolleclərə getmək mümkündür və peşə litseylərində tam orta təhsili tamamlamış tələbələr təhsillərini universitetlərdə davam etdirə bilirlər. peşə litseylərinin məzunlarının yalnız 7%-i bakalavr dərəcəsi almaq üçün təhsillərini davam etdirirlər. Belə ki onlar seçilmiş milli qəbul imtahanından keçməlidirlər. ümumi təhsil məktəblərindəki tələbələrle

müqayisədə, PTT məktəblərinin tələbələri daha az saat hesabı ilə ümumi təhsil alırlar (onların bir il daha təhsil almalı olması faktına baxmayaraq).

Hökumət məcburi köçkünlər və miqrantlar üzrə dövlət proqramları hazırlamışdır ki, həmin proqramlara bir sıra aktiv əmək bazarı tədbirləri daxil edilmişdir. Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi (ƏƏSMN) əmək bazarında integrasiyanı dəstəkləmək məqsədilə həm aktiv, həm də passiv tədbirlər (o cümlədən karyera sərgiləri, biznes müəssisələrinin açılışı və peşə təlimi) hazırlamışdır. Baş Məşğulluq İdarəsi (Azərbaycan Respublikasının Dövlət Məşğulluq Xidməti) 2009-cu ildə təqribən 5000 nəfər üçün təlimlər keçmişdir ki, bud a 2007-ci ilə aid müvafiq rəqəmlərdən iki dəfə çoxdur. Bu mühüm artımdır, lakin ixtisasartırmaya olan tələbatla müqayisədə, aşağı səviyyədə qalmağa davam edir. Dörd təlimçidən üçü yaşı 30-dan aşağı olan gənclər olmuşlar. Baş Məşğulluq idarəsi işsiz şəxslər üçün təlimlərin keçilməsi üçün iki təlim mərkəzi yaratmışdır və əlavə iki mərkəzin açılışını da planlaşdırır. Beynəlxalq Əmək Təşkilatının İşlə təmin olunmağa imkan verən bacarıqlar yanaşmasından istifadə edilməklə, Təhsil Nazirliyi ilə birlikdə modullara əsaslanan eksperimental qısa kurslar hazırlanmışdır. Gənclərin iş və karyera imkanları üçün ixtisaslaşmasını stimullaşdırmaq üçün Baş Məşğulluq idarəsi tərəfindən istiqamətləndirmə və məsləhət fəaliyyətlərinə başlanmışdır. Həmçinin valideyn assosiasiyaları ilə birgə işləmək planları mövcuddur. Universitet məzunları arasında iş axtaran şəxslərin sayını ixtisar etmək məqsədilə TN ali məktəblərə qəbul yerlərini azaltmışdır və universitet məzunlarının mənitorinqini həyata keçirməkdədir. Aktiv əmək bazarı tədbirlərinə dəstək göstərmək məqsədilə ötən on il ərzində bir çox siyasətlər işlənib hazırlanmışdır.

2006-cı ilədək *Yoxsulluğun Azaldılması və İqtisadi İnkişaf* proqramı (2003-2005-ci illər üçün hazırlanmış) bu sahədə müvafiq siyasətləri həyata keçirmək üçün əsas sənəd rolunda çıxış etmişdir. 2004-2008-ci illərdə *Regionların sosial-iqtisadi inkişafına dair Dövlət Proqramı* yoxsulluğun azaldılması strategiyasını tamamlamışdır. Hər iki sənəd məşğulluğun səviyyəsini artırmaq üçün Aİ-nin Aktiv Əmək Bazarı Siyasətindən (ALMP) istifadə edilməsi şərtini müəyyənləşdirir.

Ortamüddətli iqtisadi və sosial inkişaf proqramı digər siyasət alətini təmsil edir ki, həmin alət hər il iqtisadiyyatda məşğulluğun vəziyyətini yaxşılaşdırır və iqtisadi inkişafda məşğulluq məqsədlərini bir araya gətirməyə səy göstərir. O, iki əlavə sənəd əsasında, məşğulluq baxımından ortamüddətli siyasət prioritetləri müəyyənləşdirir: 2006-2015-ci illər üçün işlənib hazırlanmış *Milli Məşğulluq Strategiyası* və 2007-2010-cu illəri əhatə edən *Məşğulluq strategiyasının həyata keçirilməsinə dair Dövlət Proqramı*².

Azərbaycanın məşğulluq siyasətinin əsasları müvafiq məqsədlər müəyyənləşdirən milli məşğulluq strategiyasında və məşğulluq məqsədlərini iqtisadi inkişaf məqsədləri ilə əlaqələndirməyə çalışan sosial inkişaf proqramında əks olunmuşdur. Ortamüddətli inkişaf məqsədlərini uzunmüddətli məşğulluq məqsədləri ilə əlaqələndirmək məqsədilə, hökumət həmin strategiyanın həyata keçirilməsi üzrə müvafiq plan işləyib hazırlamışdır. Bundan əlavə, 2008-ci ildə 2015-ci ilədək müddəti əhatə edən *Dayanıqlı inkişaf və yoxsulluğun azaldılması üzrə Dövlət Proqramı* işlənib hazırlanmışdır. Bir çox təşəbbüslər mövcuddur, lakin siyasətlərə tələbatların yaxşı dərk edilməsi və onların həyata keçirilməsi üçün potensialın məhdud olması mane olduğu üçün həmin siyasətlərin heç də hamısı effektiv deyildir.

2003-2008-ci illər üzrə məşğulluq siyasəti çərçivəsi

İlk məşğulluq siyasəti təşəbbüsü	Məşğulluq siyasətinə dair əsas strateji sənədlər	Əmək Məcəlləsinin qəbul edilməsi
1991: "Məşğulluq haqqında" Qanun 2001: "Məşğulluq haqqında" Qanun və həmin Qanunun tətbiqinə dair Prezident Fərmanı	2003: Yoxsulluğun azaldılması və iqtisadi inkişaf Proqramı 2001: Ortamüddətli iqtisadi və sosial inkişaf Proqramı 2006: Milli Məşğulluq Strategiyası (2006-2015)	1999

² Bax: Azərbaycan Respublikasının Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi (<http://www.azerweb.com/en/ngo.php?id=1630>)

	<p>2006: Müvafiq tədbirlərin həyata keçirilməsinə dair Dövlət Proqramı (2006-2009)</p> <p>2007: Milli Məşğulluq Strategiyasının həyata keçirilməsinə dair Tədbirlər Planı</p> <p>2008: Dayanıqlı inkişaf və yoxsulluğun azaldılması üzrə Dövlət Proqramı</p>	
--	--	--

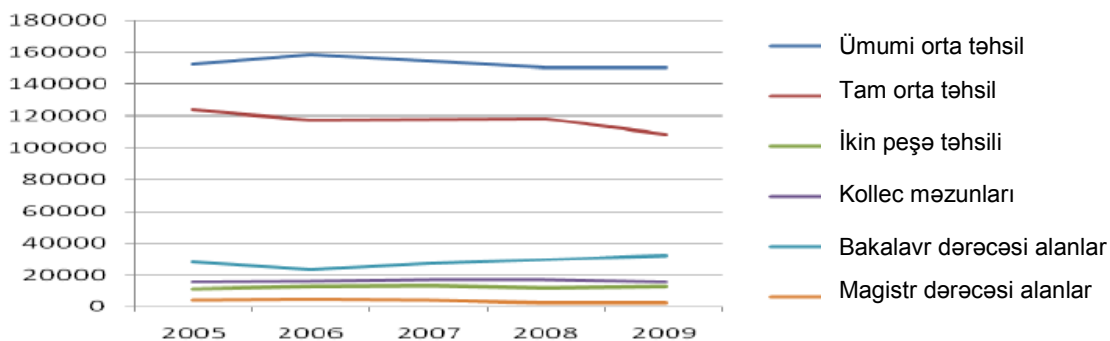
ETF, Black Sea Labour Market Study (Qara Dəniz Əmək Bazarı Araşdırması), 2010

E. Daxili effektivlik, keyfiyyət, idarəetmə və maliyyələşdirilmə

Hazırda PTT üç siyasət sahəsinə bölünmüşdür: ilkin PTT, kollec təhsili və davamlı peşə təhsili ("Təhsil haqqında" Qanuna uyğun olaraq, "əlavə təlim"). Ali təhsil, əsasən, akademikdir. Bu müxtəlif siyasət sahələri arasında əlaqələr zəifdir, baxmayaraq ki, onların MİÇ vasitəsilə gücləndirilməsinin mümkün olduğuna ümid edilir.

Peşə məktəbləri və biznes müəssisələri arasında əlaqələr də həmçinin zəifdir və əslində, bütün təhsil sistemi əmək bazarından daha çox təcrid olunmuşdur. Akademik bilik əldə edilməsinə hələ də güclü meyl vardır, lakin o, potensialın inkişaf etdirilməsinə kifayət qədər diqqət yetirmir. PISA-nın 2006 və 2009-cu illərə aid nəticələri tələbələrin öz biliklərini tətbiq etmək qabiliyyətinə daha çox diqqət ayrılmasına tələbatın olduğunu və təhsil sisteminin PISA-da iştirak edən digər ölkələrin əksəriyyəti ilə müqayisədə, daha zəif fəaliyyət göstərdiyini təsdiq edir. İslahatların başlanmasına baxmayaraq, onların həyata keçirilməsinin kifayət qədər yavaş tempinə görə, təsiri hələlik açıq şəkildə görmək mümkün deyildir.

Aşağıdakı cədvəldə təhsil sisteminin müxtəlif seqmentlərində məzunlarla bağlı son tendensiyalar verilmişdir ki, onlardan ən geniş yayılmış karyera seçimlərinin edilməsini göstərmək üçün istifadə edilə bilər. Azərbaycanda ilk ixtisas icbari təhsilin tərkib hissəsi olan ümumi orta təhsildən sonra (9 il) əldə edilir. Tam orta təhsili 11 il ümumi orta təhsil almaqla və ya 9 illik müddətdən sonra 3 il peşə litseylərində peşə təhsili almaqla əldə etmək olar. İlkin peşə təhsili ixtisas haqqında diplom təklif edir ki, həmin diplom PTT tələbələri tərəfindən PTT məktəblərindən (1-2 illik) və peşə litseylərindən (3 illik) əldə edilə bilər. Kollec təhsili 9 illik müddət tamamlandıqdan sonra 4 il oxumaqla və ya 11 illik müddət bitdikdən sonra 2 il oxumaqla əldə edilə bilər. Ali təhsil (həm bakalavr proqramı (4 il), həm də magistr proqramı (4+2 il) üzrə) ali məktəblərə qəbul üzrə milli imtahandan keçmiş tələbələr üçün açıqdır. Təhsil sisteminin diaqramı əlavədə verilmişdir. İlkin PTT-lərdən və kolleclərdən məzun olanların sayının aşağı, lakin nisbətən sabit olmasına baxmayaraq, orta təhsil məzunlarının sayında azalma tendensiyası müşahidə olunur. Ali məktəblərin məzunlarının sayı sabit şəkildə artmaqdadır. Bununla belə, daha çox ixtisaslaşmaya həqiqi keçidin olduğunu söyləmək hələ həddindən artıq tezdir.

Mənbə: ARDSK, 2010

Daha cəlbədicə və münasib PTT sistemi ali təhsilə və ya qətiyyənlə ixtisaslaşmamağa alternativ ola bilərmi?

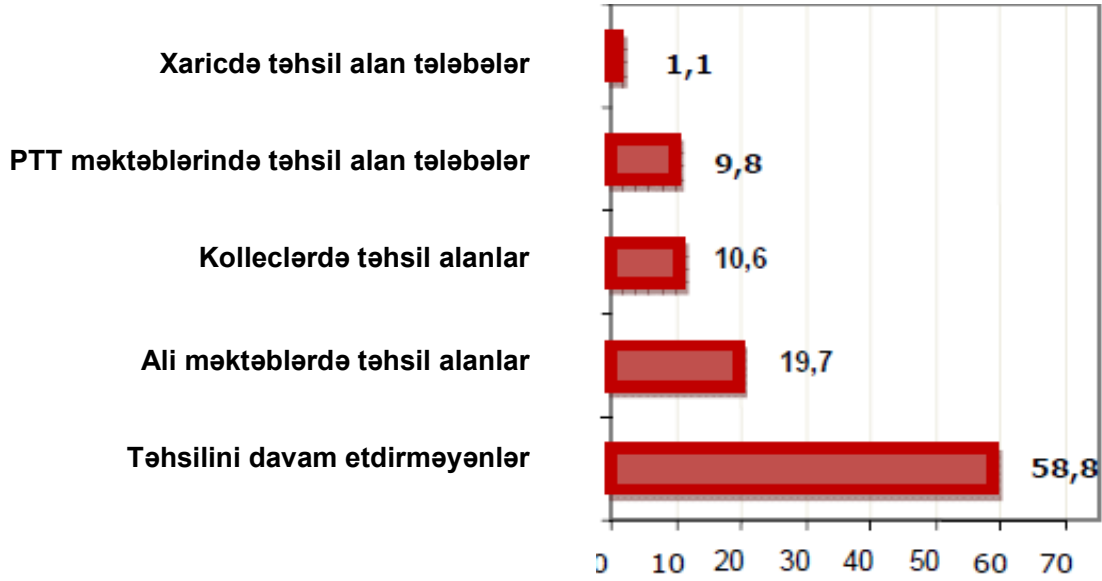
Digər tranzit ölkələrində olduğu kimi, ailələrin ali təhsilə olan tələbi mövcud təklifi üstələyir. Hər il təqribən 100 000 orta məktəb məzununu ali məktəblərə milli qəbul imtahanında iştirak edir. Keçən il onlardan 30 000 nəfərdən azı ali məktəblərə qəbul olmuşdur. Kolleclərə ehtiyat seçim kimi baxılır. Baxmayaraq ki, onlar rəsmi ali təhsil sisteminin tərkib hissəsi deyildirlər, lakin onlar ali təhsillə İPTT-dən daha çox bağlıdırlar.

“Təhsil haqqında” yeni Qanun alt bakalavr dərəcəsinin tətbiqini nəzərdə tutur və kollec məzunlarının bakalavr dərəcəsi əldə etməyə daha yaxşı keçidini təmin etmək üçün müvafiq tədbirlər hazırlanmaqdadır. İPTT eyni müsbət maraqlardan faydalanmaq imkanına malik deyil. İPTT islahatları yalnız 2007-ci ildə başlanmışdır. 2007-2012-ci illər üçün Texniki və peşə təhsilinin inkişafı üzrə Dövlət Proqramı İPTT-nin təmin edilməsini müasirləşdirməyi qarşısına məqsəd qoymuşdur. Məktəblər fərdi qaydada rekonstruksiya edilir və avadanlıqla təkrar təchiz edilir. Məktəblərin vəziyyəti nəzərə alınarsa, bu çox mühüm addımdır. Təhsil Nazirliyinin məlumatına görə, 107 cari PTT məktəbindən 78-nin rekonstruksiya ehtiyacı vardır. PTT Mərkəzləri peşə təhsilinin yeni modelini təklif edirlər. İsmayılıdakı yeni Turizm üzrə PTT məktəbi yerli və regional dövlət hakimiyyəti orqanları ilə yerli biznes müəssisələri arasında sıx əməkdaşlıq şəraitində yaradılmış regional PTT Mərkəzidir. O, gənclərə və yaşlılara təlim keçməyə başlayır.

Tədris nəticələrini aydın şəkildə müəyyənləşdirən və özündə müxtəlif mövzulara daha kompleks yanaşma təqdim edən yeni milli kurrikulumun hazırlandığı ümumi təhsil sisteminə islahatlar başlanmışdır. Müəllimlərin ixtisaslarının artırılması davam etməkdədir və kurrikulum 2007-ci ildən etibarən hər il tətbiq edilməkdədir. 2018-ci ilədək o, tam orta təhsilin təmin edilməsini əhatə edəcəkdir və islahatlar hazırkı andan etibarən beş il müddətində İPTT-nin təmin edilməsinə təsir göstərməyə başlayacaqdır.

Orta təhsili və PTT-ni tərk etmə səviyyəsi yüksək deyildir. Lakin o, problematik məsələ olaraq qalmaqdadır. Belə ki şagirdlərin bir çoxu, sadəcə olaraq, orta təhsildən sonra əlavə ixtisaslaşmaq istəmir. Gənclərin böyük əksəriyyəti məktəbləri ümumi təhsillə və əmək bazarı üçün ixtisaslaşmadan tərk edir. Hazırda məktəb şagirdlərinin daha aşağı orta məktəb səviyyəsini (9-cu sinif) bitirmiş hissəsinin təqribən 15%-i peşə məktəblərinə və kolleclərə daxil olur. Onların yerdə qalan hissəsi isə ümumi orta məktəblərdə öz təhsilini davam etdirir. Tam orta təhsili tamamladıqdan sonra məzunların digər 25%-i kolleclərdə və universitetlərdə ixtisaslaşmağı davam etdirirlər. Bu, beş il əvvəlki vəziyyətlə müqayisədə yüngülvari yaxşılaşmadır.

Orta təhsildən sonrakı inkişaf, 2009-cu il

ETF Country Report Black Sea Labour Market Study (ETF-in Ölkə Hesabatı, Qara Dəniz Əmək Bazarı Araşdırması), 2010

Nəticədə, əmək bazarında olan gənclərin əksəriyyəti ixtisasızdır və öz bacarıqlarını iş başında inkişaf etdirməyə ehtiyacları vardır. Mikro müəssisələrin və ailə bizneslərinin dominant mövqeyə malik olduğu bir əmək bazarında işçi cəlbi, əsasən, qeyri-rəsmi kanallarla həyata keçirilir və bacarıqlar həlledici rola malik faktor hesab edilmir. Hazırda ixtisaslaşmaya investisiya qoyulmasına qayıdış məhduddur. Peşə məktəblərinin və kolleclərin bir çox məzunları işsizlik riskinə malikdirlər. İşçi Qüvvəsinə dair 2008-ci ildə həyata keçirilmiş Sorğunun nəticələri göstərir ki, PTT məzunları arasında işsizlik səviyyəsi 13%, ümumi orta təhsil əldə etmiş məzunlar arasında işsizlik 12%, orta təhsili olmayanlar arasında 11% və ali təhsilli şəxslər arasında 7%-dir.

Bu rəqəmlər ETF-in 2005-ci ildə Bakı və Sumqayıtda 1000 nəfərdən artıq peşə litseyi, peşə məktəbi və kollec məzunları arasında keçirdiyi məktəbdən işə keçidlə bağlı sorğunun nəticələri ilə müqayisədə hələ də müsbət hesab edilə bilər. Sorğunun həyata keçirildiyi zaman respondentlərin yalnız 28%-i iki illik təhsil müddətini tamamladıqdan sonra işə götürülmüşdülər. Onların 6%-i təhsillərini davam etdirirdilər, 65%-i isə texniki baxımdan işsiz idilər. İşə götürülmüş şəxslərdən 64%-i özəl sektorda, 36%-i isə dövlət sektorunda iş tapmışdı. Onlardan yalnız 29%-i təlim keçmiş olduqları sahə üzrə işləyirdi (öz peşələri çərçivəsində 12,25 daha çox və ya daha az olmaqla). Peşə litseylərinin məzunlarının 40%-i iş tapmaqla, ən yaxşı göstəriciyə malik idilər.

Bu, bacarıqların təmin edilməsinin qənaətbəxş vəziyyətdə olmadığını aşkar göstəricisi kimi görünür. Lakin biznes müəssisələrindən faktiki olaraq nəyin tələb edildiyini müəyyənləşdirmək çətinidir. Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankının 2005-ci ildə keçirdiyi Biznes Mühitinə dair Sorğunun nəticələrinə əsasən, rəyi soruşulan Azərbaycan müəssisələrindən yalnız 7%-i bildirmişdir ki, işçilərin bacarıqları və təhsili inkişaf üçün maneədir. Bu isə sorğuda iştirak etmiş istənilən ölkə ilə müqayisədə ən aşağı rəqəm olmuşdur. Bu göstərici 2009-cu ildə 12%-ə yüksəlmişdir, bununla belə o, yenə də çox aşağı səviyyədədir.

İşəgötürənlərin münasibətlərində mühüm sektoral fərqlər mövcuddur. Turizm işəgötürənlərin daha çox maraq göstərdiyi inkişaf sektorlarından biridir. British Council-in 2009-cu ildə 59 işəgötürən və 125 tələbə arasında keçirdiyi Skills@Work (Bacarıqlar və iş) adlı sorğunun nəticələri göstərir ki, Azərbaycanda işəgötürənlərin 56%-i bu qənaətdə olmuşdur ki, gənclər otelçilik biznesi üçün tələb edilən bacarıqlara malik deyillər. Buna görə də onların böyük əksəriyyəti işçilərə iş başında intensiv praktik təlim keçirlər. Onların bir çoxu (64%) hesab edir ki, bacarıqlara dair tələblər progressiv şəkildə dəyişdiyi üçün daha çox təlimə ehtiyac vardır. 70%-dən çox işəgötürən isə hesab etmişdir ki, buna görə də hökumət daha çox iş görməli və turizm sektorunda təlimləri prioritetləşdirməlidir.

ƏƏSMN turizm, tikinti, qida istehsalı və alternativ enerji sektorlarından başqa, dörd prioritet sektorda biznes təlimlərinə olan ehtiyacı nəzərə çatdırmaq üçün təşəbbüs başlatmışdır. O, Dünya Bankının

ayırdığı kredit vəsaitinin köməyi ilə peşə və təlim standartlarını inkişaf etdirməyə başlamışdır, lakin bu yanaşma İPTT-in təmin edilməsi ilə əlaqələndirilməmişdir.

İPTT-nin təmin edilməsinə daha çox tələb irəli sürən yanaşmanın müəyyən əlamətləri mövcuddur. Tacis proqramının Texniki peşə təhsili və təlimi sahəsində islahat layihəsi çərçivəsində İKT, qida istehsalı və otelçilik sektorlarında fəaliyyət göstərən bir sıra iri şirkətlər məktəblər və Təhsil Nazirliyi ilə əməkdaşlığı inkişaf etdirmişlər. TN-nin PTT şöbəsi və PTTİM yerli ehtiyaclar əsasında yeni araşdırmalar tətbiq etməkdə maraqlı olan məktəblərə dəstək göstərirlər. TRP araşdırması üçün səfər edilmiş Qubada fəaliyyət göstərən Kənd təsərrüfatı üzrə PTT Məktəb, məsələn, yerli dövlət hakimiyyəti orqanlarının müraciəti əsasında vergiyiçənlər üçün kurs hazırlamışdır.

İslahatların həyata keçirilməsi üçün məhdud potensial

PTT-in inkişafına dəstək göstərmək üçün fəaliyyətə göstərən beynəlxalq layihələrin siyahısının göstəriləyi cədvəl Əlavədə verilmişdir. Beynəlxalq Əmək Təşkilatının, YUNESKO-nun və Aİ-nin həyata keçirdiyi beynəlxalq layihələrin dəstəyi ilə TN-nin PTT şöbəsi peşə standartlarına, tədris nəticələrinə və modullara əsaslanan yeni kurikulum yanaşmalarını sınaqdan keçirir. İPTT islahatları üçün əsas istiqamətlər Aİ tərəfindən maliyyələşdirilmiş Tacis TPTT layihəsi vasitəsilə elan edilmişdir. Hazırda əsas problem onları eksperimental yanaşmalardan və ümumi tövsiyələrdən İPTT sisteminə inteqrasiya olunmuş konkret tədbirlərə köçürməkdən ibarətdir. İslahat üçün potensial məhduddur. Təhsil Nazirliyinin PTT şöbəsinin müvafiq heyətinin sayı tələb ediləndən azdır. Təhsil Problemləri İnstitutunun nəzdindəki PTT Mərkəzi də həmçinin potensialın məhdudduğundan əziyyət çəkir.

Məktəblərdə situasiya heç də daha yaxşı deyildir. PTT sektorunda müəllimlər və metodistlər arasında işçi qüvvəsinin yaşlanması problemi mövcuddur. Son on ildə müəllimlərin sayı nisbətən stabil qalmışdır. İlk PTT-də müəllim-tələbə nisbəti təqribən hər müəllimə 13 tələbə həddindədir ki, bu da ciddi ixtisaslaşma tələbləri və bölünmüş kurikulumla əlaqədar olaraq, hər müəllimə 7 şagirdin düşdüyü ümumi orta təhsil məktəbləri ilə müqayisədə nisbətən effektiv göstəricidir. Yaşlı müəllimlərin öz işlərindən möhkəm yapışdıqları görünür ki, bu da təqaüdə çıxan müəllimlər üçün təminatların kifayət səviyyədə olmaması ilə əlaqədardır. Gənc müəllimlər üçün sistemə daxil olmaq çətinidir. Peşə təhsili sektorunda müəllimlərin ixtisaslarının artırılması sistemi zəifləmişdir (müntəzəm ixtisasartırmanın təmin edilməsinə dair qaydaların

mövcudluğuna baxmayaraq). Hazırda ibtidai təhsil müəllimlərinin ixtisaslarının artırılması tədbirlərinin ardınca PTT müəllimlərinin ixtisaslarının artırılması sistemini bərpa etməklə bağlı planlar vardır. Tacis proqramının PTT layihəsi və Azərbaycan Müəllimləri Təkmilləşdirmə İnstitutu ixtisasartırma tədbirləri üçün hazırda yeni konsepsiyalar hazırlamaqdadırlar, lakin ixtisasartırma üçün potensial və maliyyə vəsaiti çox məhduddur. TN ümid edir ki, mövcud regional və milli resursları birlikdə cəlb etməklə, həmçinin özəl sektordan və dövlət sektorundan olan təchizatçılar arasında ixtisasartırma kursları ilə əlaqədar tender elan etməklə həm potensial, həm də ixtisasartırmanın keyfiyyəti problemlərinin öhdəsindən gələ bilər. Bacarıqlı müəllimlərin akkreditasiyası üçün attestasiya mexanizminə ikinci bir həll variantı kimi yanaşılır.

PTT sektorları həm müəllimlərin çoxluğundan, həm də çatışmazlığından əziyyət çəkir. Buna görə də məvacib və təqaüdə çıxarma planları olmadan ixtisasartırma tədbirləri çox da effektiv olmaya bilər. Maaşlar təhsil büdcəsinin əsas hissəsini təşkil edir, lakin müəllimlərin maaşları orta maaşlardan aşağıdır. Təəccüblü deyildir ki, gənclərin əksəriyyəti üçün müəllim peşəsi cəlbedici deyil. Pedaqoji fəxültələrdə hələ də ümumi təhsil fənləri üzrə bir çox tələbə təhsil alır. Həm zəruri peşəkarlığa, həm də sənaye təcrübəsinə malik yaxşı PTT müəllimləri tapmaq çox çətinidir. Müəllimlərin bu qismi demək olar ki, tamamilə Sovet dövründə təlim görmüş şəxslərdir. Kənd təsərrüfatı üzrə PTT-yə dair Tvining layihəsi PTT islahatına davamlı kömək üçün perspektiv təklif edir, lakin təhsilin münasibliyini və təlimlərin təmin olunmasını bir arada nəzərdə tutan daha kompleks yanaşmalara ehtiyac vardır.

Daha münasib və daha yaxşı əlaqələndirilmiş keyfiyyətə təminat sənədləri

Bir çox PTT sənədləri müasir dövr üçün köhnəlmişdir. Azərbaycanda peşəkarlığı təsdiq edən sənədlər hər yerdə olduğu kimi, iki mənaya malikdir. Tələbələr və işəgötürənlər üçün onlar proqramı müvəffəqiyyətlə başa vurduqdan sonra verilən rəsmi sənədlərdir (sertifikatlar, diplomlar və dərəcələr). təhsil sektorunda çalışan insanlar üçün isə onlar sertifikatlaşdırma üçün tələbləri təsvir edən standartlardır. Azərbaycanın nümunəsində, belə tələblər Dövlət Təhsil Standartları vasitəsilə təsvir

edilirlər. Təmin edilmənin keyfiyyəti əhatə dairəsini, maddi və texniki bazanı, zəruri infrastrukturunu, təchizatçıların keyfiyyətlə bağlı tələblərini, həmçinin gözlənilən tədris nəticələrini təsvir edən bu dövlət təhsil standartları vasitəsilə müəyyənləşdirilir. Dövlət standartlarının müxtəlif funksiyaları vardır. Təhsil müəssisələri bu standartlar, həmçinin qiymətlər və tələbələr müvəffəqiyyət dərəcəsi əsasında qiymətləndirilir. Cari dövlət təhsil standartları "Təhsil sahəsi işçilərinin qulluqçu vəzifələrinin Vahid Tarif İxtisas Sorğu kitabçası"na əsaslanır. Bu təsnifat sistemi Sovet İttifaqından miras qalmışdır və işçilərin işə təyinatı və maaşların müəyyənləşdirilməsi məqsədilə istifadə edilmişdir. Respublika Təsnifatı Nazirlər Kabinetinin qərarına əsasən 25 aprel 1995-ci ildə qəbul edilmişdir və 2002-ci ildə yenilənmişdir. Təsnifat həmçinin peşə təhsilində ixtisasların təsnifatı üçün struktur müəyyənləşdirir. O, Sovet dövründə mərkəzləşdirilmiş iş bölgüsü üzrə hazırlanmış 5 mərhələli sistemdən istifadə edir. Vaxtı keçmiş bu strukturlar hazırda davam etməkdə olan islahatlar, beynəlxalq layihələr, ISCO-08 təsnifatına əsaslanan peşə standartlarının yaradılması və tarixinə görə sonuncu, lakin əhəmiyyətinə görə sonuncu yerdə dayanmayan MİÇ müzakirələri vasitəsilə ciddi şəkildə araşdırılır.

Azərbaycan, aşkar şəkildə beynəlxalq təcrübələrə və Avropa təcrübələrinə uyğun gələn peşəkar sənədlər hazırlamaq niyyətindədir. Ali təhsil üzrə Bolonya prosesi və Avropa Ali Təhsil Sahəsi üzrə İxtisas Çərçivəsi aydın baza yaradır. Azərbaycan Bolonya prosesi ilə bağlı sənədi imzalayan ölkə kimi onları yerinə yetirməlidir. Digər tədris sahələri üzrə mövcud beynəlxalq öhdəliklər yoxdur, lakin Azərbaycan aşkar şəkildə hərtərəfli MİÇ hazırlamaq istəyir. Həmin sənədə həmçinin Həyat boyu Davam edən Təhsil üzrə Avropa İxtisas Çərçivəsi (müqayisə et: Milli İşçi Qrupun yaradılmasına dair Nazirin əmri, 2010) ilə yanaşı istinad etmək mümkündür. MİÇ-in tərtibatı prioritet təşkil edir və 2011-ci ildə tamamlanmalıdır. Daha sonra o, Nazirlər Kabinetinin qərarı üçün əsasla çevrilməlidir).

"Təhsil haqqında" Qanunun və müvafiq qanunvericilik aktlarının analizi göstərir ki, yeni qanunla yaradılmış hüquqi baza MİÇ üçün çox münasibdir. Normativ aktlar dövlət tərəfindən qəbul edilmiş bütün sənədlər, o cümlədən yaşlıların vahid istinad təmin edən hər cür təlimi üçün sertifikatlaşdırma üzrə olduqca aydın prinsipləri ümumiləşdirir. Bundan əlavə, ümumi təhsil islahatları, milli kurikulum, PTT üzrə pilot layihələr, ƏƏSMN-nin cavabdehliyi altında hazırlanmış standartlar və ali təhsil sahəsində islahatlar vasitəsilə tədris nəticələrinin müəyyənləşdirilməsi və istifadəsi inkişaf etməkdədir. Şəffaf və oxşar sənədləri təmin etmək üçün onların gücləndirilməsinə ehtiyac olacaqdır. Həm sertifikatların, həm də Dövlət Təhsil Standartlarının əsas tədris nəticələrini təsvir etməsinə ehtiyac vardır. Bundan əlavə, unifikasiya, modulyarizasiya və kreditdən istifadəyə doğru inkişaf olduğu üçün akkreditə edilmiş sənədlərin və vahidlərin məlumat bazasının yaradılmasının islahatın növbəti addımı olacağı gözlənilir ki,

bununla da MİŞ-in tərkib hissəsi olan sənədlərin və vahidlərin ümumi bankı yaradılacaqdır. Vahidlərin sertifikatlaşdırılması altı ayadək olan kurslar üzrə sertifikatlar, altı aydan uzun müddətdə davam edəcək kurslar üzrə isə diplomlar vasitəsilə nəzərdə tutulmuşdur. Dərəcələr yalnız ali təhsildə veriləcəkdir. Hazırda kredit sistemlərinin tətbiqi planlaşdırılır: ali məktəblər və kolleclər üzrə ECTS (Avropa Kredit Transferi və Toplanması Sistemi), digər kurslar üzrə isə milli kredit sistemləri.

Yeni siyasətlər və maliyyələşdirmə tədbirləri, lakin bu kifayətdirmi?

Baxmayaraq ki, son dövrlərin təhsil islahatları vasitəsilə bir çox yeni elementlər tətbiq edilmişdir, bununla belə, islahatların tempi zəifdir. Hökumət təklifə əsaslanan məktəb sisteminin ehtiyaclarını, əvvəlcədən müəyyənləşdirilmiş proqramı və ilə müəllimləri daha çox xidmətlərə yönəlmiş, həmçinin tələbələrin müxtəlif qruplarına və müəssisələrə təhsil və təlim xidmətləri təklif edən təhsil sistemində inkişaf tələbləri ilə balanslaşdırmağa çalışır. Keyfiyyətin, əsasən, yardım (avadanlıq, binalar) vasitəsilə müəyyənləşdiriləcəyi görünür. PTT sektoruna beş il əvvələdək etinasız yanaşıldığı üçün bu başadüşüldür. Bununla belə, diqqətin daha çox tədrisin nəticələrinə yönəldilməsinə ehtiyac vardır. PTT məktəbləri, adətən, məktəbi bitirdikdən sonra öz tələbələrinin gələcəyinin necə olacağı sualına cavab verə bilmirlər. Buna görə də hədəflərin daha yaxşı dərk edilməsinə ehtiyac vardır. PTT üzrə, Avropa Keyfiyyətə Təminat Çərçivəsi daxilində məzun olma səviyyəsi, inkişaf etmə səviyyəsi və məşğulluq səviyyəsi təminatın keyfiyyəti üçün əsas göstəricilərdir.

PTT-in təmin edilməsini müasirləşdirmək və onu əmək bazarının ehtiyaclarına daha yaxın vəziyyətə gətirmək üçün 2007-ci ildə Texniki və peşə təhsilinin inkişafına dair Dövlət Proqramı (2007-2012-ci illər üçün) qəbul edilmişdir. PTT sisteminin müasirləşdirilməsinə həmçinin "Təhsil haqqında" yeni çərçivə Qanununda da diqqət ayrılmışdır. Yeni qanun Azərbaycanda təhsil siyasətləri üçün hərtərəfli hüquqi baza təmin etmişdir. Qanun həmçinin ümumi prinsipləri, təhsil standartlarından istifadəni, təhsil sisteminin strukturlarını və keyfiyyətə təminat prinsiplərini, alt sektorlar üçün səviyyələri və prinsipləri

vurğulayır. (ümumi təhsil, ilkin peşə təhsili, orta ixtisas peşə təhsili, ali təhsil və ilk dəfə olaraq, davamlı təhsil (Əlavə təhsil) də daxil olmaqla)). O, həmçinin tələbə qəbulu və təhsil sisteminin idarə edilməsi məsələlərini tənzimləyir. Belə görünür ki, həyat boyu davam edən təhsil Azərbaycanda TƏHSİL VƏ TƏLİM islahatlarının sabit məqsədidir. Ümid edilir ki, Qanunun gücləndirdiyi islahatlar həyat boyu davam edən təhsili daha sabit məqsədə çevirəcəkdir.

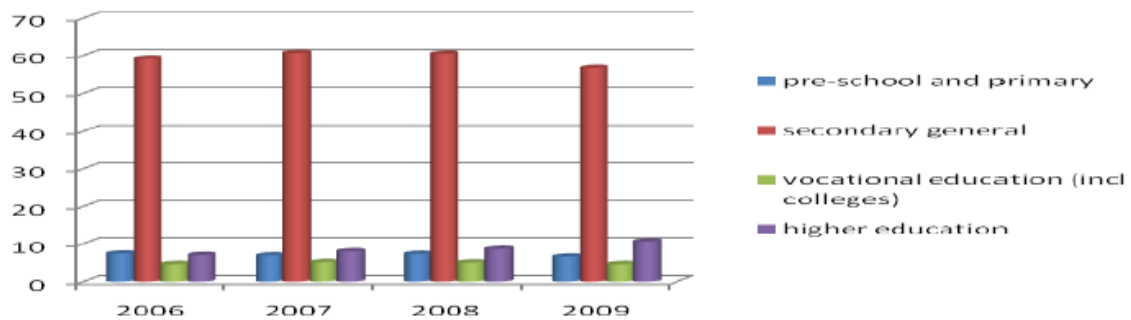
Dövlətin təhsil büdcəsi təhsilə qoyulan bütün investisiyaları göstərmir. Burada həmçinin yerli və regional büdcələrdən və digər mənbələrdən yardımlar vardır. Heydər Əliyev adına Fondun adı burada xüsusi qeyd edilməlidir. Bu Fond, məsələn, məktəblərin rekonstruksiyasını maliyyələşdirir. Beynəlxalq layihələr də həmçinin yeniliklərin və əlavə maliyyələşdirmənin mühüm mənbəyidir. Bundan əlavə, kollec və universitet təhsili sistemi də həmçinin əhəmiyyətli fərdi yardımlar cəlb etməyə nail olmuşdur. Ali məktəb tələbələrinin 60%-i, kollec tələbələrinin isə 45%-i ödənişli əsasla təhsil alanlardır. İlk PTT məktəbləri isə tamamilə dövlət maliyyəsindən asılı vəziyyətdədir. Dövlət büdcəsi tərəfindən peşə təhsili müəssisələrinə ayrılan məbləğ 2004-2009-cu illər arasında dövlət büdcəsinin 1,3%-1,6%-dən çox olmuşdur. Təhsilin dövlət tərəfindən maliyyələşdirməsi üsulları dəyişməkdədir. Bu akademik ildən ali təhsil fərdi qaydada özünü maliyyələşdirmə sisteminə keçir ki, bu da sistemin inkişafını tələbələrin seçimlərinə doğru gücləndirəcəkdir. Dövlət maliyyələşdirməsi özəl sektordan, həmçinin dövlət sektorundan olan, maliyyələşmə üçün rəqabət aparacaq təchizatçılar üçün əlçatan olacaqdır.

Təhsil sisteminə qoyulan investisiyalar son beş ildə artmışdır (xüsusilə, nominal şərtlər baxımından). Təhsil büdcəsi 2005-ci ildə mövcud olmuş 373 milyon manat səviyyəsindən 2009-cu ildə 1478 milyon manat səviyyəsində artmışdır. Manatın dəyəri bu müddət ərzində nisbətən sabit qalmışdır (1,1 manat təqribən 1 Avroya bərabər olmuşdur). Beləliklə, bu, büdcənin üç qat artması deməkdir. Bununla belə, büdcə müqayisə baxımından nisbətən sabit qalaraq, ÜDM-in 2,8%-ni təşkil etmişdir ki, bud a hələ də Aİ-nin müəyyənləşdirdiyi 5%-lik ÜDM həddindən aşağıdır. Bundan əlavə, təhsil dövlət büdcəsi daxilində özünün əhəmiyyətini azaltmışdır.

Mənbə: ARDSK, 2010

Maaşlar təhsil büdcəsinin böyük hissəsini təşkil edir. Təhsil sektorunda maaşlar aşağıdır. Nəticədə, əmək bazarının gəncləşməsinə baxmayaraq, müəllim əhli yaşlanır. Peşə təhsili təhsil büdcəsinin kiçik bir hissəsini təşkil edir. Bunu aşağıdakı qrafikdən görmək mümkündür.

Mənbə: <http://ria.az/yeniilik/elmvetehsil/5125.html>

PTT-nin təkmilləşdirilməsinə və inkişaf etdirilməsinə müxtəlif maraqlı tərəflər fərdi səylər göstərirlər. lakin onların sistemli yanaşmaya köçürülməsinə və daha dayanıqlı hala gətirilməsinə ehtiyac vardır. PTT proqramında yeniliklər və PTT sisteminin inkişafı Tacis proqramının Texniki peşə təhsili və təlimi sahəsində islahat layihəsi tərəfindən hazırlanmışdır. Həmin layihə həmçinin müxtəlif maraqlı tərəflərdən ibarət siyasət qrupu yaratmışdır. Lakin Tacis layihəsinin hazırkı tövsiyələri həmin siyasət qrupu xaricində müxtəlif maraqlı tərəflərlə hələlik geniş şəkildə müzakirə edilməmişdir və onların təcili icrası üçün yalnız bir neçə konkret tövsiyə vasitəsilə əlavə islahat üçün indikativ istiqamətlərin qarışığı təəssüratı yaradır. Bu o deməkdir ki, biz hələ də ən mühüm islahatların başlanğıc mərhələsindəyik. Təhsil islahatlarının problemləri əmək bazarının tələbatlarının analizi aparılan zaman, xüsusilə aydınlaşır. Biznes müəssisələri, iqtisadi sektorlar və sosial tərəfdaşlarla məktəb səviyyəsində, regional, sektoral və milli səviyyədə əlaqələrin gücləndirilməsi üçün sistemli iş aparılması tələb edilir.

PTT sistemi köhnəlmiş mexanizmlərə malik, aşağı keyfiyyət təmin edən və əmək bazarına vaxtı keçmiş cavab tədbirləri ilə reaksiya verən qədimi sistemin mənfi imicini aradan qaldırmalıdır. PTT-nin daha münasib vəziyyətə gətirilməsinə, biznes müəssisələri ilə əlaqələrini gücləndirməsinə və səriştəli işçilər, texniklər və peşəkarlar üçün təcrid olunmuş ixtisaslaşmış müəssisələrin tarixi fraqmentasiyasını müxtəlif qruplara həyat boyu davam edən təhsil çərçivəsində daha kompleks peşəkar təhsil xidmətləri təmin edən sistemlə əlaqələndirməsinə ehtiyac vardır. Bu, PTT məktəbləri, kolleclər, universitetlər və digər təlim mərkəzləri ilə daha sıx əməkdaşlığın olmasını tələb edir. Azərbaycan öz iqtisadiyyatını şaxələndirmək məsələsində həqiqətən də ciddidirsə, onun təcili olaraq öz təhsil və təlim sistemlərinin keyfiyyət və potensialını qaydaya salması; mövcud təlim proqramlarını inkişaf etdirməsi və PTT məktəblərində, kolleclərdə və ali məktəblərdə ixtisaslaşacaq tələbələrin sayını artırması tələb edilir.

F. Yenilik, əməkdaşlıq və sahibkarlıq

PTT-nin təmin edilməsində əsas yeniliklər həm məktəb, həm də yaşlılar üçün təhsil mərkəzi kimi fəaliyyət göstərə biləcək PTT Mərkəzlərinin yaradılmasıdır. Belə mərkəzlərdən biri yaxın zamanlarda İsmayılıda yaradılmışdır (yuxarıda təsvir edilmişdir). Onun aşkar regional dəstək rolunu oynaması nəzərdə tutulmuşdur və o, regional və yerli dövlət hakimiyyəti orqanlarından, həmçinin özəl müəssisələrdən olan yerli maraqlı tərəflərlə birgə yaradılmışdır. O, daha çox xidmətlərə yönəlmiş, tələbələrin müxtəlif qruplarına və biznes müəssisələrinə təhsil və təlim xidmətləri təklif edən təhsil sistemində aydın nümunədir.

Digər yenilik MİÇ-ə və peşə standartlarına əsaslanan ixtisaslara keçid və daha çevik modulyar təchizatın inkişafıdır. Bu yeniliklərin hələ də milli səviyyədə razılaşdırılmış yanaşmaya daxil edilməsinə və Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi tərəfindən hazırlanmış peşə standartlarının inkişafı ilə əlaqələndirilməsinə ehtiyac vardır.

TN həmçinin məktəbləri daha yaxşı məlumatlandırmaq və yeni təhsil proqramlarına və materiallarına onlayn çıxışı təmin etmək məqsədilə veb-portalın hazırlanmasına investisiya qoymuşdur.

Təhsil Problemləri İnstitutunda PTT İnkişaf Mərkəzinin yaradılması digər bir mühüm yenilikdir. Belə ki o, PTT kurikulumunun yenilənməsi və vahid bir qurumda tədqiqat aparılması üçün bilik və bacarıqları bir araya gətirir.

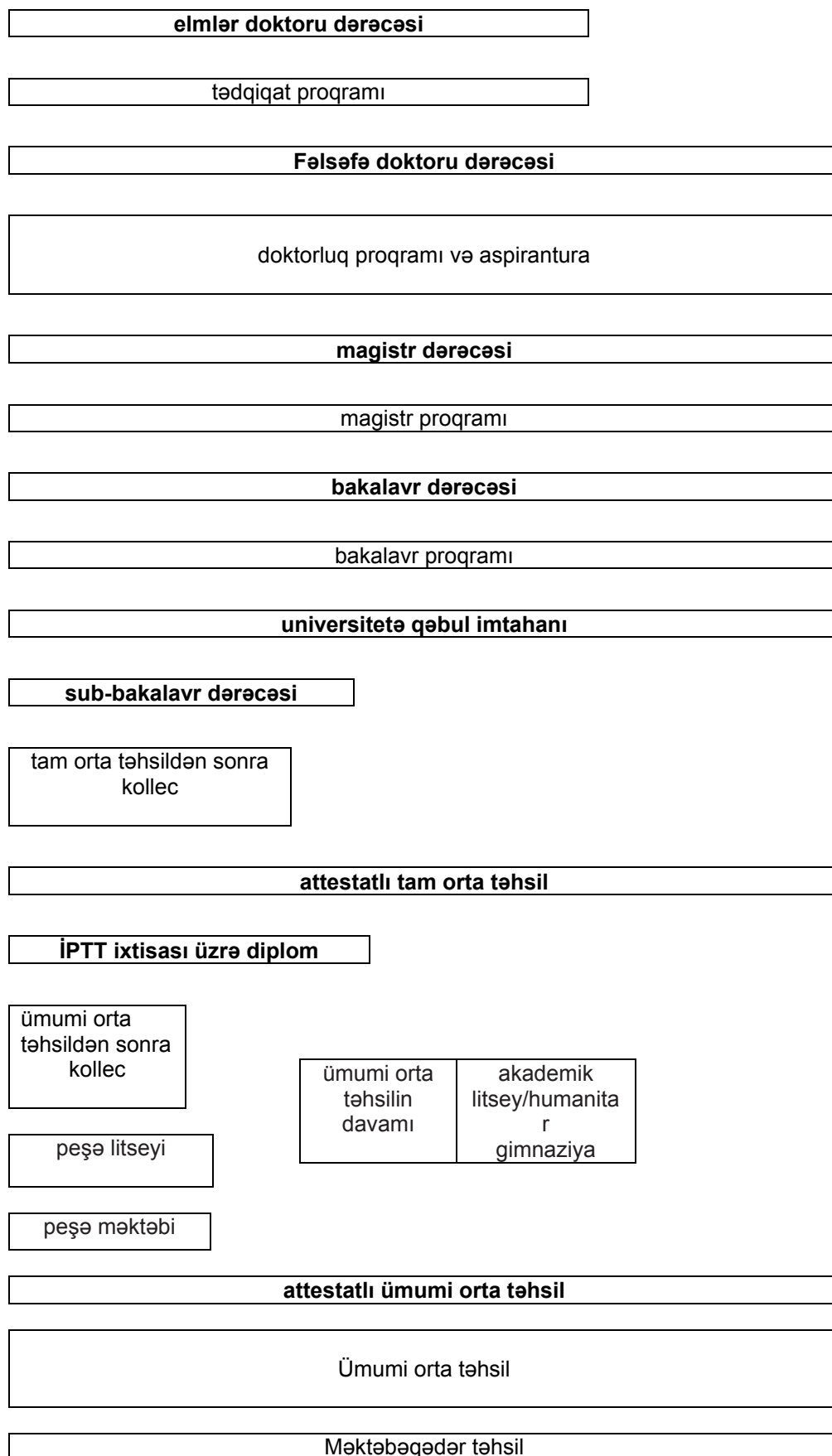
Nazirlikdəki PTT şöbəsi kiçikdir, lakin məktəblərin, biznes müəssisələrinin, QHT-lərin layihələrinin və beynəlxalq layihələrin dəstəklənməsində özünü çevik bir qurum kimi göstərmişdir. Bu cür təşəbbüslərə misal olaraq, qida istehsalı müəssisəsi olan "Azərsun"-un PTT məktəbləri ilə işini, kurikulumun yenilənməsinə və PTT məktəblərinin müəllimlərini qida istehsalı sektorundakı yeni istehsal praktikalarına cəlb etməklə onların ixtisaslarını artırmağa yönəlmiş fəaliyyətini göstərmək olar. Bu sınağın məqsədi müəllimlərin attestasiyası sistemini inkişaf etdirməklə ixtisasartırmanı birləşdirmək və hazırkı situasiyada həqiqətən innovativ olan köhnə konsepsiyaya əsaslanmaqdır. Tacis proqramının TPPT layihəsi otelçilik xidmətləri üçün yeni proqram və PTT strategiyası da daxil olmaqla, bir çox yeniliklər gətirmişdir. Mingəçevirdəki Turizm Kolleci məktəblər üçün vəzifə öhdəliklərinə dair məlumat kitabçası hazırlamışdır. Bir çox yerli məktəblər öz fərdi innovasiyalarını (məsələn, kənd təsərrüfatı sahəsində ixtisaslaşan tələbələrin təlimi üçün fermerlərlə əməkdaşlıq edilməsi və ya tamamilə yeni, xüsusi məqsədli proqram hazırlanması, məsələn, Qubada vergiyiğanlar üçün hazırlanmış proqram kimi) inkişaf etdirirlər.

ƏƏSMN məktəb məzunları üçün karyera sərgisi, həmçinin "Sənin karyeranda birinci addım" adlı istiqamətləndirmə və məsləhət vermə təşəbbüsü hazırlamışdır. Tələbələr və potensial işəgötürənlər

arasında görüşlər təşkil edilir və valideyn assosiasiyaları karyera seçimlərinin əhəmiyyəti barədə məlumatlandırılırlar. Bir çox insanlar mikro müəssisələrə meyl etdikləri üçün Nazirlik əhalinin ö şəxsi bizneslərini yaratmasına dəstək göstərmək üçün sahibkarlıq proqramı hazırlamışdır.

İnnovasiyalar üçün müxtəlif səviyyələrdə bir çox yaxşı ideyalar vardır. Onların reallaşdırılması üçün əsl maneələr onların icrası üçün potensial məsələsidir. Azərbaycan digər ölkələrlə müqayisədə çox kiçik Təhsil Nazirliyinə və islahatların həyata keçirilməsinə kömək edə biləcək yalnız bir neçə milli ixtisaslaşmış təşkilata malikdir. Buna görə də hazırda meyl edilən həll variantı donor layihələrindən istifadə etmək və belə fəaliyyətlər (məsələn, müəllimlərin ixtisaslarının artırılması kimi) üçün tenderlər elan etməkdir. Bu yalnız qismən həll variantıdır, belə ki həmçinin xidmət təchizatçılarının potensialı problemi də mövcuddur. Bundan əlavə, o, milli qurumlarda bilik və bacarıqların inkişafını stimullaşdırmır. Təhsilə daha çox investisiya qoyulması, həmçinin dəstək göstərən qurumların genişləndirilməsi və inkişaf etdirilməsi zəruri görünür.

Azərbaycanda təhsil sisteminin strukturu

Azərbaycanda PTT islahatını dəstəkləmək üçün donor layihələri

DVV 2008

Cənubi Qafqazda peşə təhsili və təlimi (2008)

British Council, 2007-2010

Skills@Work layihəsi:

- Bacarıqlara dair sorğu
- İşəgötürənin vəzifələri adlı məlumat kitabçası
- Tərəfdaş Turizm Kollecləri
- Beynəlxalq bacarıqlar və iş səyləri

ETF-in dəstəyi, 2010-11 (bizim uzunmüddətli dəstəyimizə nümunə kimi)

Analitik hesabatlar:

- Türin prosesi, təhsil və biznes araşdırması
- Black Sea labour market study (Qara Dəniz Əmək Bazarı Araşdırması)

Potensial quruculuğu və siyasət tədrisi:

- Şərqi Avropada həyat boyu davam edən təhsil
- Şərqi Asiyada KOM Siyasətinin qiymətləndirilməsi
- MİŞ üzrə milli işçi qrupa dəstək
- PTT haqqında qanun layihəsinə dəstək
- PTT müəllimlərinin təlimi sisteminə dəstək

Tacis proqramının peşə təhsili və təlimi sahəsində islahat strategiyası və Azərbaycanın seçilmiş regionunda sınaq məqsədilə həyata keçirilməsi

İPTT-nin müasirləşdirilməsi üzrə Milli Strategiyanın və Tədbirlər Planının hazırlanması

- Çoxtərəfli tərəfdaşlıq siyasəti üzrə işçi qrupu tərəfindən hazırlanmış təkliflər
- Liderlik və davamlı peşəkar inkişaf
- İşəgötürənlərlə əlaqələr
- PTT üzrə bilik bazası
- PTT-də İKT-dən istifadə

- Milli İxtisas Çərçivəsi
- İxtisasların və proqramın attestasiyası
- PTT-nin maliyyələşdirilməsi

Bacarıqlara əsaslanan müasir İPTT sisteminin hazırlanması və sınaqdan keçirilməsi

- Peşə standartlarına əsaslanan 5 yeni İPTT modulyar proqramı

YUNESKO, 2009-2010

- PTT proqramının hazırlanması prosesinin analizi
- Peşə standartlarına əsaslanan iki modulyar pilot proqramın hazırlanması
- Aİ Tviniq layihəsi, Kənd təsərrüfatında İPTT-nin gücləndirilməsi, 2011-2013
- Davam edən PTT strategiyası islahatının kənd təsərrüfatı üzrə PTT sektoruna doğru genişləndirilməsi
- Kənd təsərrüfatında bacarıqlara əsaslanan PTT sistemi üzrə ortamüddətli siyasət və tədbirlər planı
- Peşə standartlarının və kənd təsərrüfatı iqtisadi sektoru ilə əlaqədar proqramın hazırlanması
- Kənd təsərrüfatı üzrə bəzi PTT məktəbləri üçün rəsmi/qeyri-rəsmi təlimlərin eksperimental icrası və dayanıqlı icra üçün məktəb strategiyaları
- Proqram hazırlayanlar, məktəb menecerləri və müəllimlər üçün təlimlər keçilir və onlar layihə nəticələrini yaymağa qadir vəziyyətə gətirilir
- Təkmilləşdirilmiş peşə standartlarının hazırlanması: ISCO08 ilə əlaqədar və əlaqəli təlim standartları
- Peşələrin Milli Kataloqunun uyğunlaşdırılması
- 4 prioritet sektor üçün 200 eksperimental peşə standartının hazırlanması
- Peşə standartlarının qiymətləndirilməsi
- Yaşlıların ixtisaslarının artırılması üçün təlim standartları
- Məlumat bankının yaradılması və məlumatların yayılması
- Potensial quruculuğu üzrə peşə standartları Mərkəzi
- ƏƏSMN sonuncu layihənin, TN isə digər layihənin əsas benefisiarıdır

Ədəbiyyat siyahısı

An Overview of Women's Work and Employment in Azerbaijan ("Azərbaycanda qadınların işinin və məşğulluğunun icmalı"), Decisions for Life MDG3 Project ("Həyatı qərarlar - Minilliyin 3-cü İnkişaf Məqsədi" Layihəsi), Country Report No. 9 ("Ölkə üzrə Hesabat № 9"), Amsterdam Universiteti, 2010

Azerbaijan, Living Conditions Assessment Report ("Azərbaycan, Həyat şəraitinin qiymətləndirilməsinə dair Hesabat"), Dünya Bankı, mart 2010-cu il

- İlkin peşə təhsili və təlimi sahəsində cari vəziyyət, problemlər və perspektivlər, Nazir Misir Mərdanovun çıxışı, fevral 2011-ci il
- Development of improved occupational standards re. ISCO08 & relevant training standards ("ISCO08 və əlaqəli təlim standartları ilə bağlı təkmilləşdirilmiş peşə standartlarının hazırlanması") <http://dios.az/> February, 2011
- EBRD Business Environment Survey (BEEPS) (Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankının Biznes Mühitinə dair Sorğusu), 2005
- El sueño chileno—the Chilean dream ("Çili röyası"), Tironi, 2005 (Sjur Bergana təşəkkürlərlə)
- Labour market and vocational training challenges and prospects for countries engaging in the European Neighbourhood Policy ("Əmək bazarı və peşə təliminin problemləri və Avropa Qonşuluq Siyasətinə cəlb edilmiş ölkələr üçün perspektivlər"), Cənubi Qafqaz, Azərbaycan, Eduarda Castelbranco, ETF, 2006
- "Təhsil haqqında" Qanun, 2009
- Matching needs: Employer and learners perceptions of vocational education & training in the Hotel sector ("Uyğun gələn tələbatlar: İşgötürənlərin və tələbələrin otelçilik sektorunda peşə təhsili və təliminə dair qavrayışları"); South Caucasus Skills@Work survey (Cənubi Qafqaz üzrə keçirilmiş "Bacarıqlar və iş" adlı sorğu), Britaniya Şurası, 2009
- Milli Kurikulum- National Curriculum, Təhsil Nazirliyi, 2010
- MİÇ üzrə milli işçi qrupunun yaradılmasına dair Nazirin əmri, 2010
- PISA 2009 Results („Tələbələrin Təhsil Nailiyyətlərinin Qiymətləndirilməsi üzrə Beynəlxalq Proqram"), İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatı, 2010
- Azərbaycan üzrə əmək bazarının ölkə analizinin hazırlanması, Məsumə Məmmədova, Əmək və Sosial Problemlər üzrə Elmi-Tədqiqat və Tədris Mərkəzi, Bakı, ETF-in işçi sənədi, 2010. Dərc edilməmiş materialdır.
- Mərkəzi Asiya və Cənubi Qafqazda pul köçürmələri və yoxsulluq, Rüstəmov, Asiya İnkişaf Bankı
- Azərbaycan Respublikasında 2007-2012-ci illərdə peşə təhsilinin inkişafına dair Dövlət Proqramı, Bakı, 2007
- Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi, <http://www.azstat.org>, 2010
- Tələbə Qəbulu üzrə Dövlət Komissiyası, <http://www.tqdk.gov.az/en/> Fevral 2011
- Study on employment and further paths of graduated youth from vocational and technical schools in Azerbaijan ("Azərbaycanda peşə məktəblərinin və texniki məktəblərin gənc məzunlarının məşğulluğuna və gələcək yollarına dair tədqiqat"), Məsumə Məmmədova və Əmək və Sosial Problemlər üzrə Elmi-Tədqiqat və Tədris Mərkəzi, ETF-in işçi sənədi, 2005
- Tacis Vocational and Training Reform Strategy and Pilot implementation in selected region in Azerbaijan ("Tacis proqramının peşə təhsili və təlimi üzrə islahat strategiyası və onun Azərbaycanın seçilmiş regionunda sınaq məqsədilə icrası"), İşçi sənədinin layihəsi, sentyabr 2010-cu il
- Trends and Challenges of Labour Markets and Employability of Human Capital in the six Eastern Partners of the EU ("Aİ-nin 6 Şərq Tərəfdaşının əmək bazarında mövcud olan tendensiyalar və problemlər və insan kapitalının əmək bazarında hərəkəti"), ETF, 2011
- Twinning Fiche Strengthening the Initial Vocational Education in the Field of Agriculture in the Republic of Azerbaijan (Tvining layihəsi çərçivəsində Azərbaycan Respublikasında kənd təsərrüfatı sahəsində ilkin peşə təhsilinin gücləndirilməsinə dair mikrofilm), Aİ, 2010

“Türin prosesi” Avropa Təlim Fondunun Layihəsidir. Əlavə məlumat üçün, xahiş edirik, əlaqə saxlayasınız:

European Training Foundation
viale S. Severo 65
I - 10133 Torino

E: info@etf.europa.eu
T: +39 0116302222
F: +39 0116302200
WWW.ETF.EUROPA.EU/TORINOPROCESS